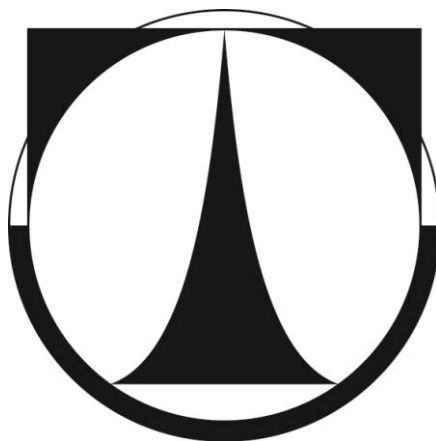

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

LIBEREC 2012

BC. VĚRA LUKÁŠOVÁ

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: Katedra pedagogiky a psychologie

Studijní program: B75707 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství odborných předmětů

**ANALÝZA HLAVNÍCH OBSAHOVÝCH LINIÍ
ČASOPISU VOLNÁ ŠKOLA A OSOBNOST
JOSEFA ÚLEHLY**

**CONTENT ANALYSIS OF THE MAIN LINE
MAGAZINA FREE SCHOOL AND
PERSONALITY JOSEF ÚLEHLA**

Bakalářská práce: 11-FP-KPP-33

Autor:

Podpis:

Bc. Věra Lukášová

.....

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
54	7	10	1	38	10

V Liberci dne: 10. 12. 2012

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Věra LUKÁŠOVÁ**
Osobní číslo: **P09001254**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství odborných předmětů**
Název tématu: **Analýza hlavních obsahových linií časopisu Volná škola
a osobnost Josefa Úlehly**
Zadávající katedra: **Katedra pedagogiky a psychologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl:

Provést analýzu hlavních témat a článků publikovaných v časopise Volná škola v letech 1905-1912.

Metoda:

Analýza hlavních obsahových témat časopisu Volná škola v letech 1905-1912.
Zasazení hlavních obsahových témat do reformní pedagogické dobové diskuze.
Určení hlavních osobností přispívající do časopisu Volná škola v letech 1905-1912.
Vydavatel Josef Úlehla - osobnost a dílo.

Požadavky:

Pravidelné konzultace, návštěva knihoven, archivů.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná

Seznam odborné literatury:

CACH, Josef. Výchova a vzdělání v českých dějinách. Díl 3., část 2, 1848-1914. Podobizny a jejich problémy . Praha : Karolinum, 1991. 233 s.

ČERNOVSKÝ, Ferdinand Bedřich. Volná škola. Kolín: Nákl.vl., 1869 - 1929.

KÁDNER, Otakar. Pedagogika, školství a jejich dějiny. Praha : SPN, 1981. 197 s.

KASPER, Tomáš; KASPEROVÁ, Dana. Dějiny pedagogiky. Praha : Grada, 2008. 224 s.

ÚLEHLA, Josef. Úvaha o budoucí volné škole československé . Brno : Moravsko-slezské revue, 1920. 58 s.

VALENTA, Josef; RÝDL, Karel; VÁŇOVÁ, Růžena. Výchova a vzdělávání v českých dějinách. Díl 4, sv. 1, Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem : (obecné školství 1848-1939). (střední školství a učitelské vzdělávání 1914-1939). Praha : Karolinum, 1992. 311 s.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
Katedra pedagogiky a psychologie

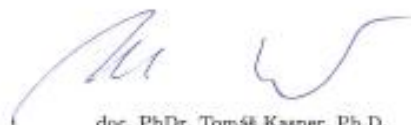
Datum zadání bakalářské práce: 13. května 2011

Termín odevzdání bakalářské práce: 27. dubna 2012

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.
vedoucí katedry

dne 23.05.2011

Čestné prohlášení

Název práce: Analýza hlavních obsahových linií časopisu Volná škola a osobnosti Josefa Úlehly

Jméno a příjmení autora: Bc. Věra Lukášová

Osobní číslo: P09001254

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 10. 12. 2012

Věra Lukášová

Poděkování

Děkuji doc. PhDr. Tomáši Kasperovi, Ph.D., vedoucímu bakalářské práce, za poskytnuté odborné rady, trpělivost, věcné připomínky a vedení při zpracování této práce. V neposlední řadě bych ráda poděkovala rodině za podporu při studiu na vysoké škole.

Anotace

Tato práce zpravuje čtenáře o politickém dění na našem území v době velkých revolucí, válek a četných reforem. Čtenáře seznamuje, jak si v těchto nejistých dobách stálo školství, jaké reformy se uskutečňovali a podle jakých pedagogických směrů se řídilo naše a zahraniční školství. Tato práce velmi podrobně rozebírá život a dílo Josefa Úlehly, jednoho z předních pedagogů usilujících o reformu školství u nás. Práce se věnuje i jeho pedagogické, kulturní a reformní činnosti. V této práci je představen časopis Volná škola, který sloužil školské reformě „*Volná škola*“ jako mediální prostředek pro rozšíření informací mezi lid. Práce uvádí, kdo se na vytváření časopisu Volná škola podílel a jakou formou přispíval pro jeho fungování. Kapitola věnující se časopisu Volná škola obsahuje i přehled publikovaných článků a jejich autorů.

Klíčová slova

Historie,

Dějiny pedagogiky,

Josef Úlehla,

Reforma „*Volná škola*“,

Časopis Volná škola.

Abstract

This work report to readers about politics in our country in times of great revolutions, wars and numerous reforms. Readers as you in these uncertain times, cost of education, the reforms that have taken place and according to which teaching guidelines, and guided our foreign education. This paper discusses in detail the life and work of Joseph Úlehla, one of the leading educators seeking to reform education in this country. The work is also dedicated to its pedagogical, cultural and reform activities. In this work is introduced magazine Free School, which served the school reform „*Free School*“ as a media vehicle for the dissemination of information among the people. The paper discusses who's making the magazine Free School participated and contributed to the form in which it operates. Chapter devoted to the magazine Free School includes a review of published articles and their authors.

Key words

History,

History of Education,

Reform of the "Free School"

Josef Úlehla,

Magazine Free School.

OBSAH

ÚVOD.....	10
1 Školství na našem území na přelomu 19. a 20. století.....	11
1.1 Pedagogika 19. a 20. století v zahraničí.....	12
1.1.1 Německá pedagogika 19. století.....	12
1.1.2 Francouzská pedagogiky 19. století.....	13
1.1.3 Ruská pedagogika 19. století.....	14
1.1.4 Italská pedagogika 19. století.....	14
1.1.5 Anglosaská pedagogika na přelomu 19. a 20. Století.....	15
1.2 Pedagogika 19. a 20. století na našem území.....	16
1.3 Časová tabulka.....	18
1.4 Reforma „Volná škola“.....	19
2 JOSEF ÚLEHLA.....	21
2.1 Životopis Josefa Úlehly.....	22
2.2 Úlehla pedagogem.....	30
2.3 Úlehla hlasatelem „Volné školy“.....	31
2.4 Úlehla vědeckým a kulturním pracovníkem.....	34
2.5 Josef Úlehla a jeho odkaz dnešku.....	35
2.6 Bibliografie.....	35
3 Časopis Volná škola.....	41
3.1 Redaktoři časopisu Volná škola.....	41
3.2 Autoři příspěvků.....	45
3.3 Obsahy časopisu Volná škola.....	53
3.4 Vydavatelé.....	62
ZÁVĚR.....	63
LITERATURA.....	65
SEZNAM OBRÁZKU.....	68
SEZNAM TABULEK.....	68
SEZNAM GRAFŮ.....	68
PŘÍLOHY.....	69

ÚVOD

Do dějin naší pedagogiky se výrazně zapsalo období před první světovou válkou, kdy byla naše země pod vlivem Rakouska – Uherska. V této době se začínají objevovat pokusy o reformu školství. Proč lidé usilovali o reformu školství je uvedeno v prvních kapitolách této práce. Tato práce se dále zaměřuje na zahraniční pedagogické směry, kterými se naši reformátoři inspirovali.

Další kapitola je věnována našemu přednímu pedagogovi Josefu Úlehlovi, který byl hlavním propagátorem zahraničních pedagogických směrů u nás. Tato práce se podrobně věnuje životu a dílu tohoto muže. Je zde sepsán jeho přínos v pedagogice, v kultuře, ale i jeho pojednání o reformě „*Volná škola*“.

K šíření reformy Volné školy přispěl i časopis, který nesl název této reformy, tedy Volná škola. Tento časopis vycházel v letech 1905 až 1914. Přispívala do něj řada významných osobností. V kapitole, která se věnuje časopisu, se nachází přehled autorů článků a obsahy toto časopisu.

Motto: „*Škola bude svobodou radostí, bude volná, přírodní, bez katalogů známek, cenzur, karcerů – radostná, lákavá. (In. Arnošt Bláha)*

1 Školství na našem území na přelomu 19. a 20. století

Velká francouzská revoluce odstartovala vlnu revolucí, které se postupně šířily po celé Evropě. Revoluční vlna procházející roku 1848 západní a střední Evropou se pochopitelně nevyhnula ani Rakouskému císařství. Důsledkem porážky revoluce bylo, že monarchie nebyla rozbita, ale naopak se upevnila. Významné pozice měla i nadále šlechta. Přesto revoluce znamenala konec feudalismu, což způsobilo, že buržoazie zaujímala nejen rozhodující hospodářské, ale teď už i politické pozice. Rozpadem feudalismu byl zároveň dokončen proces konstituování českého národa, i když se tomu vláda snažila všemi prostředky zabránit. Zrušila ústavu, nastolila nový absolutismus, utužila byrokracii, obnovila cenzuru a tiskovými zákony omezila publicistiku.

Je pochopitelné, že tato politická situace nevytvářela podmínky pro realizaci pokrokových školských návrhů z roku 1848. Podařilo se pouze zachovat českou hlavní školu zřízenou z Amerlingova podnětu roku 1848. Elementární školství odpovídalo struktuře z roku 1774.

Za vlády Bachova absolutismu se školství znovu dostalo do rukou církve. Bylo to učiněno tzv. konkordátem, jenž měl v praxi podobné důsledky jako Fallouxovy zákony ve Francii a regulativy v Německu. Církevní úřady měly moc ke schvalování učebnic, rozhodovaly o obsazování volných učitelských míst, náboženskými obřady svazovaly svobodného ducha školy. V roce 1855 vyšel v návaznosti na konkordát ministerský výnos o nevhodnosti reálií v elementární škole, který zbrzdil metodickou tvorbu řady učitelů triviálních a hlavních škol.

Vláda absolutismu se však dostávala do rozporu s potřebami rozvoje kapitalismu, navíc vyvolávala protirakouský odpor v jednotlivých částech monarchie. Tyto a další důvody vedly v roce 1860 k vydání říjnového diplomu, jenž zrušil absolutismus a obnovil ústavu. V Čechách vyvolalo zrušení absolutistické moci značnou politickou, hospodářskou i kulturní aktivitu. Začaly se vydávat české noviny a časopisy, rozvinula se spolková činnost. Obnovení kulturního života vedlo i ke vzniku četných učitelských jednot, které nesly název „*Budeč*“ nebo „*Komenský*“. Tyto jednoty usilovaly o povznesení národnostního uvědomění učitelstva a o zvýšení jeho pedagogického vzdělání. Tyto spolky měly velký význam pro pedagogický rozvoj. (Dějiny zemí koruny české, 1993, Váňová, 1992)

1.1 Pedagogika 19. a 20. století v zahraničí

19. století bylo etapou velkých ekonomických, sociálních i politických proměn nejen v Evropě ale i na ostatních kontinentech. Zvyšující se počet obyvatel, který se koncentroval do rychle se rozvíjejících měst, vedl k rozvoji nových požadavků na výchovu a vzdělání. Důraz se kladl na rozvíjení školských i mimoškolských edukačních zařízení a před pedagogickou teorií stál nelehký úkol - řešit všeobecnou i odbornou přípravu širokých vrstev obyvatelstva. Výchovné koncepce minulých staletí byly dále rozvíjeny, podrobovány kritice a nahrazovány novým řešením.

Velkým Rousseauovým pokračovatelem byl na prahu 19. století švýcarský humanistický pedagog Johann Heinrich Pestalozzi (1746 – 1827), který zřídil na svém statku ústav pro výchovu chudých dětí, kde se snažil s manželkou a se spolupracovníky vytvořit dětem rodinné prostředí a poskytnout jim elementární vzdělání. Ve své pedagogické činnosti se věnoval elementárnímu vyučování. Analyzoval jednotlivé prvky vzdělání, které podle něho tvoří slovo, číslo a tvar, položil základy metodice elementární výuky. Kladl důraz především na vzdělání, které nevidí cíl vyučování v osvojených poznatcích, ale v rozvoji žákových schopností, a to především jeho myšlení. Opíral se o znalosti Komenského, který propagoval vyučování formou názornosti. Na rozdíl od Rousseaua, k jehož ideám se jinak plně hlásil, kladl Pestalozzi důraz na systematičnost ve výuce a tím se vracel k principu, který byl jedním ze základů didaktiky Komenského. Podle Pestalozziho mělo být veškeré vyučování výchovné. Což znamenalo, že vedle cílů vzdělávat, stále sledoval i cíle mravní. Jeho pedagogické myšlení se ve světě dále rozšiřovalo a pro řadu pedagogů bylo inspirací. (Jůva, 2007)

1.1.1 Německá pedagogika 19. století

Nejbližší k Pestalozzimu měla pedagogika německá, jejíž představitelé byli: Johann Friedrich Herbart, Friedrich Fröbel a Adolf Diesterweg. Johann Friedrich Herbart (1776 – 1841) svým analytickým rozpracováním edukačního procesu silně ovlivnil výchovnou praxi i rozvoj pedagogické teorie ve druhé polovině 19. století. Jeho pojetí pedagogiky bylo založeno na praktické filozofii, která pomáhala určit výchovné cíle, ale také na psychologii, která analyzovala výchovné metody. Celý proces výchovy členil Herbart do tří oblastí - na vedení, jehož podstatou měla být regulace současného chování vychovávaného jedince, na vyučování, jehož hlavním úkolem bylo rozvíjet mnohostranné

zájmy a také na mravní výchově, která měla jedinci vštípit etickou ctnost. Právě Herbartova pedagogika se stala terčem kritiky moderních pedagogických proudů na počátku 20. století.

V duchu Pestalozziho pojímal výchovu jako samočinný rozvoj sil a schopností existujících v dítěti německý pedagog Friedrich Fröbel (1782 – 1852). Vysoce oceňoval hru a práci jako nejdůležitější výchovné prostředky a podobně rozpracoval didaktické hry s tzv. „dárky“.

Dalším významným představitelem německé pedagogiky 19. století byl Adolf Diesterweg (1790 – 1866). Byl to pokrokový středoškolský učitel a organizátor německého učitelského hnutí. Diesterwegovo hlavní dílo *„Rukověť vzdělání pro německého učitele“* (1834) bylo vrcholným světovým didaktickým dílem. Významně přispěl k analýze vyučovacích principů a vyučovacího procesu. Jeho moderní pojetí výuky jako stálého rozvíjení aktivity a tvořivosti se promítlo především do pojetí názornosti jako principu, který stimuluje žákovu činnost, o kterou se opírá a dále rozvíjí žákovy tvůrčí síly. (Jůva, 2007)

1.1.2 Francouzská pedagogiky 19. století

19. století bylo pro Francii stoletím bouřlivých proměn od Velké francouzské revoluce přes císařství až k republice. Politické převraty měly vliv na dění v celé Evropě, a to ve sféře politické, sociální, filozofické i pedagogické.

Prvním, kdo začal hledat nové cesty v oblasti vzdělání, byl Henri de Saint-Simon (1760– 1825), který kladl důraz na úlohu vědy ve společnosti, která by měla sloužit člověku, pokroku a míru. Podle Saint-Simona věda přechází ze stádia domněnek, ovlivněných teologií a metafyzikou, do stádia pozitivního. Na místo šlechty a duchovenstva nastoupili vědci, na které připadla úloha vedení obecného úsilí o spravedlivější řešení podmínek ekonomických, sociálních i kulturních. Tomuto cíli má sloužit moderní humanitní náboženství, jehož jediným článkem je láska k bližnímu. Z toho vychází Saint-Simon nejen při rozvoji společnosti, ale i nové výchovy dorůstající generace, opírající se o pozitivní vědu, o ekonomiku a o humanitní morálku.

Saint-Simoncovy ideje rozpracoval a uvedl do systému zakladatel filozofického pozitivismu a sociologie August Comte (1798 – 1857). Pozornost Comte věnoval vědě,

kteřou chápal jako nástroj poznání i přeměny skutečnosti. Formuloval základní zákon dějinného vývoje – zákon tří stádií – teologického, metafyzického a vědeckého stádia. Comteho pozitivní filozofie se stala východiskem pozitivistické pedagogiky. Výchova měla umožnit jedinci dojít k pozitivnímu přístupu ke skutečnosti na základě pochopení a aplikace jejích zákonitostí. Měla mu přiblížit moderní civilizaci a probudit v něm smysl pro společnost, překonávat jeho vrozený egoismus a prohlubovat jeho altruismus. Pozitivizmus usiloval o univerzální výchovu v duchu demokracie s přihlédnutím k individuálním předpokladům i sociálním potřebám. Sociologie se stala jednou z klíčových věd, o kterou se opírala moderní pedagogika. (Jůva, 2007)

1.1.3 Ruská pedagogika 19. století

V 19. století zaznamenala ruská pedagogika prohloubení tendencí k demokracii a současně k posílení národního charakteru výchovy.

Významným ruským pedagogem té doby byl Konstantin Dmitrijevič Ušinskij (1824 – 1870), který po celý život zápasil s carskou vládou za realizaci svých pokrokových pedagogických myšlenek. Cíl výchovy spatřoval v rozvoji takového člověka, který žije pro zájmy společnosti, miluje práci a je hluboce mravný. Zvláštní význam přikládal mateřskému jazyku jako vyučovacímu předmětu. Ušinskij obsáhle rozpracoval teorii vyučovacích principů, mezi nimiž vyzvedl zvláště přiměřenost, soustavnost, názornost, samostatnost a aktivnost, trvalost, výchovný charakter vyučování a řídicí roli učitele.

Lev Nikolajevič Tolstoj (1828 – 1910) je znám především jako velký romanopisec a filozof. Podílel se však také na formování pedagogiky na ruském území. Do dějin pedagogiky se zapsal především jako teoretik i realizátor ideje „volné školy“. Tolstoj byl vynikajícím autorem článků slabikářů, vydavatelem pedagogického časopisu a učitelem. (Jůva, 2007)

1.1.4 Italská pedagogika 19. století

K rozvoji pedagogiky dochází v 19. století i v Itálii, kde zapůsobil vliv pedagogiky Rousseauovy, Pestalozziho a Fröbelovy. Narůstaly snahy o výchovu, která by byla šetrnější ve vztahu k dítěti, respektovala jeho přirozenost a autonomii a přizpůsobila výuku jeho možnostem i zvláštnostem. Současně ale žila Itálie v silné tradici katolického pedagogického myšlení. Itálie jako jedna z mála zemí nebyla zasažena vlnou

náboženských reforemací, a naopak protireformační pedagogika zde usilovala o modernizaci výchovy v duchu tradičních náboženských hodnot. Z toho vzešlo salesiánské hnutí jako jeden z alternativních modelů výchovy. Jeho představitelem byl Giovanni Bosco (1815 – 1888), jež vycházel z charitativní péče o sociálně slabou a delikventní mládež, které chtěl poskytnout důstojný způsob života, náboženskou výchovu a celkový rozvoj osobnosti. Salesiánské hnutí si zakládalo na umění získat srdce svěřeného jedince za pomoci lásky, vyloučením tělesných i ponižujících trestů. (Jůva, 2007)

1.1.5 Anglosaská pedagogika na přelomu 19. a 20. Století

Anglosaská pedagogika 19. a počátku 20. století navázala na domácí tradici a na podněty z Francie a Švýcarska. Čelními představiteli anglosaské pedagogiky, jejichž dílo zásadně ovlivnilo celý další vývoj, byli anglický filozof Spencer a americký myslitel Dewey.

Anglický filozof, sociolog a pedagog Herbert Spencer (1820 – 1903) usiloval o odtržení výchovy od životní reality. Své pedagogické názory shrnul ve spise „*Výchova rozumová, mravní a tělesná*“, kde především kritizoval osvojování nepotřebných vědomostí a charakterizoval cíl výchovy jako přípravu k životu. V rozumové výchově zdůrazňoval jednotu žákova rozumového a tělesného rozvoje a stálé respektování jeho přirozenosti. V otázce mravní výchovy byl zastáncem Lockovy zásady náročnosti v mládí, kdy má být výchova absolutistická a postupně má přecházet k formě konstituční. Význam tělesné výchovy zdůvodňuje potřebami zdravého vývoje jedince i jeho odolností pro podmínky konkurenčního boje. Zdůrazňoval vydatnou stravu, přiměřené otužování, dostatek pohybu, her a sportu a rovněž varoval před přetěžováním duševní prací.

Nejvýznamnějším představitelem pragmatické pedagogiky je americký filozof John Dewey (1859 – 1952), u kterého se vytříbily typické americké přístupy k výchově naznačené již v 18. století. Deweyův programový spis „*Škola a společnost*“ vychází symbolicky právě na přelomu 19. a 20. století a naznačuje cestu, kterou by se měla pedagogika ubírat v příštích desetiletích. Dewey zavedl nový vyučovací systém – projektové vyučování. Projekt je komplexní pracovní úkol, při jehož řešení si žáci současně osvojují potřebné vědomosti a dovednosti. (Jůva, 2007)

1.2 Pedagogika 19. a 20. století na našem území

Pedagogika patřila k disciplínám, kde se závislost na Německu držela nejdéle a nejvytrvaleji. Proto také obecné schéma vývoje odborné výchovateléské literatury se celkem shoduje se schématem literatury německo-rakouské. V první polovině 19. století byla odborná literatura zcela obsažena v příručkách, metodických návodech a v učebnicích, které byly určeny pro potřebu elementárních škol. Vlastní pedagogická teorie pedagogická u nás v té době ustupovala do pozadí. Základním tónem všech těchto prací, které byly z největší části soustředěny v odborných časopisech, byla upravená Felbigerova „*Metodní kniha*“. Speciálním českým rysem bylo posílení národního jazyka především ve vyšším školství, kde byl do té doby zcela zavržen. Proto koncem tohoto období vyrostlo silné reformní hnutí v duchu jazykové rovnoprávnosti. Proto lze označit rok 1848 za rok, kdy byla otevřena první česká hlavní škola v Praze pod správou Amerlinga, a lze jej pokládat za mezník ve vývoji české školy a pedagogické literatury.

Od poloviny tohoto století se také u nás stal herbartismus oficiální českou pedagogikou a udržoval svůj rozhodující význam až dlouho do 80. let. Až po smrti Lindnera, hlavního představitele herbartovské pedagogiky u nás, nastává obrat a objevovaly se reakce proti přílišnému vlivu německé pedagogiky. V té době se u nás začínaly objevovat zahraniční pedagogické ideje, zvláště pak anglické, francouzské a ruské. (Cach, 1981, s. 117)

S rostoucím uvědoměním učitelstva se postupem měnil i názor na to, jaký obsah vzdělání odpovídá požadavku vychovat novou generaci usilující cílevědomě o národní samostatnost. Názory ze 70. let 19. století důsledně trvaly na „*národním obsahu*“ vzdělání. Podle nich dějepis, zeměpis, přírodopis, ale i gramatika, počty a další předměty měly výhradně čerpat látku z českého prostředí, a tím probouzet národní vědomí a uvědomění. Tyto názory přerůstaly v 90. letech v kvalitativně vyšší pojetí, které vidělo smysl školního vzdělání z hlediska realizace ideje národní školy ve vysoké úrovni všeobecného vzdělání.

Vedle úsilí o český národní charakter výchovy a vzdělání ve škole vznikala od 70. let z iniciativy učitelů a školských pracovníků početná metodicko-didaktická literatura v podobě samostatných publikací nebo časopiseckých článků zaměřených na vyučování ve škole.

Na počátku 80. let se školství začínalo odklánět od herbartovské pedagogiky. Změny nastávaly zejména v používání mateřského jazyka ve výuce. Ke konci 80. let se

pedagogové zaměřovaly na praktické vyučování a na kritiku bezduchého pamětního učení. Tento metodický obrat postupně sílil díky kontaktům se zahraniční pedagogikou. Od konce 19. století se idea národní výchovy ve škole orientovala na výchovu všestranně vzdělaných jedinců, kteří byli zárukou národní semknutosti a pokroku.

Od přelomu 19. a 20. století se naše pedagogická teorie i praxe orientovala na pedagogické dění ve světě. Pod vlivem změněné ekonomicko-společenské situace se v celosvětovém měřítku měnily názory na postavení člověka ve společnosti, a tím i na poslání výchovy a školy. Mohutné hnutí za novou výchovu vznikající na přelomu století se dělilo na mnoho proudů, které si v principu často odporovaly. Základní cíl však měly společný: vychovat aktivního jedince schopného tvořivé účasti na pracovním procesu, a tím i na rozvoji společnosti. V důsledku tohoto obecného východiska se měnil názor nejen na postavení žáka ve školním vyučování, ale i na obsah, ale zejména na metody vyučování. Opatrné pokusy o analýzu současného stavu školy z 80. let přerůstaly v ostrou kritiku, která vše staré zcela odmítala a za každou cenu je nahrazovala novým. Předmětem kritiky byl zejména herbartismus, jenž byl pokládán za hlavní příčinu současného neuspokojivého stavu školního vyučování. (Váňová, 1992)

1.3 Časová tabulka

STOLETÍ	SVĚTOVÉ DĚJINY	NÁRODNÍ DĚJINY	OBECKÉ DĚJINY PEDAGOGIKY	NÁRODNÍ DĚJINY PEDAGOGIKY
1850	1870 – 1871 PRUSKO- FRANCOUZSKÁ VÁLKA 1871 PAŘÍŽSKÁ KOMUNA – VZNIK FRANCOUZSKÉ REPUBLIKY	1852 – 1860 BACHŮV ABSOLUTISMUS 1860 ŘÍJNOVÝ DIPLOM 1866 PRUSKO- RAKOUSKÁ VÁLKA 1867 RAKOUSKO- UHERSKÉ VYROVNÁNÍ	KERSCHENSTEINER 1854 – 1932 FREUD 1856 – 1939 BINET 1857 – 1911 DURKHEIM 1858 – 1917 DEWEY 1859 - 1952	MASARYK 1850 – 1937 ÚLEHLA 1852 – 1933 KREJČÍ 1858 – 1934 DRTINA 1861 – 1925 KÁDNER 1870 – 1936 KLÍMA 1874 – 1948 CHLUP 1875 - 1965
1900	1914 – 1918 PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA 1922 FAŠISTICKÝ PŘEVRA V ITÁLII 1933 NACISTICKÝ PŘEVRA V NĚMECKU 1936 OBČANSKÁ VÁLKA VE ŠPANĚLSKU	1918 VZNIK ČSR	STEINER 1861 – 1925 MONTESSORIOVÁ 1870 – 1952 THORNDIKE 1874 – 1949 KORCZAK 1878 – 1942 SPRANGER 1882 – 1963 PETERSEN 1884 – 1963 PARKHURSTOVÁ 1886 – 1973 MAKARENKO 1888 – 1939 FREINET 1896 – 1966 1907 CASA DI BAMBINI 1919 WALDORFSKÁ ŠKOLA 1920 DALTONSKÝ PLÁN 1927 JENSKÝ PLÁN 1938 MANIFEST ESENCIALISMU	HENDRICH 1888 – 1950 PŘÍHODA 1889 – 1979 UHER 1891 – 1942 1922 MALÝ ŠKOLSKÝ ZÁKON

Tab. č. 1.: Stručný politický a pedagogický přehled dění v zahraničí a na našem území

(Jíva, 2007, s. 45,72)

1.4 Reforma „Volná škola“

„Volnou školou rozumíme pedagogickou a vědeckou instituci, kde učitel pracuje svobodně na základě vědeckého podkladu a dle vlastní zkušenosti vychovává dítě k uvědomělému, dovednému, mravnému a pravdivému životu, aby mohlo jednou být na světě sobě i lidem k užitku a radosti a tak dosáhlo svého cíle.“ (Havelka, 1907, str. 4)

Taková byla představa o volné škole, která by byla platným činitelem ve vývoji společnosti a národa. Bez svobody však není pokroku. Škola byla ovlivňována mocnými vlivy a nemohla se plně rozvinout svojí vnitřní a vnější silou.

V Americe už dávno fungovala volná škola, ve Francii a v Austrálii rovněž a v Anglii se dojednával zákon o volné škole. V Německu se v té době učinil teprve první krok k volné škole, když se začalo prohlašovat, že dítě nesmí být proti vůli rodičů nuceno k vyučování náboženství a bohoslužbě. Španělsko bylo zemí, kde se v té době o zavedení volné školy pouze mluvilo.

Reforma Volná škola byla nutnou podmínkou pro řádnou výchovu, která by plně zasáhla do vývoje našeho veřejného i soukromého života. Představitelé reformního hnutí Volná škola požadovali:

- *Školu volnou pedagogicky*
- *Školu volnou národně-politicky*
- *Školu volnou autonomně*
- *Školu volnou církevně* (Havelka, 1907, str. 6)

Reformátoři požadovali školu pedagogicky volnou a tvrdili, že jediným kritériem pro pedagogiku je svoboda. Vycházeli z toho, že když učitel dostane svobodu, probudí se v něm svědomí a učiní to z něj člověka mravného, samostatného, který bude konat své povinnosti dobrovolně z lásky a pro vlastní vnitřní uspokojení. Usilovali o odstranění herbartismu ze škol a nahrazovali ho novými pedagogickými směry.

V otázce volné školy národně-politické se jednalo o to, kdo má mít na školu větší vliv - zda stát nebo země. Naše škola byla školou státní. Pobělohorský útlak u nás způsobil pomalý rozvoj na poli kulturním, vědeckém, hospodářském, náboženském ale i mravním. Naš národ měl co dohánět a k tomu měla přispět škola. Škola se proto měla přizpůsobit

potřebám našeho lidu, aby vyhovovala praktickým potřebám a místním poměrům. A taková škola nemohla být školou státní, nýbrž měla být v zemské správě.

Ve snaze o autonomně volnou školu požadovali, aby byl upraven poměr školy a místní samosprávy a aby byla rozšířena samostatná autonomie školy. Školskou autonomii reprezentovala místní školní rada a často i obecní zastupitelstvo. Těmito institucemi lidé působili na školu a podíleli se na jejím vedení. Jednalo se tedy o instituce pro školu velmi důležité. Z toho důvodu usilovali o posílení autonomie školy, která se tak mohla více rozvíjet. Místní školní rady byly také důležité proto, že udržovaly zájem obyvatelstva o školu. Rozvíjení samosprávy bylo základem pro demokracii. Autonomně volnou školou chápali jako osvobození od špatného, nehumánního i nezákonného tlaku a vlivu, jakou mohla samospráva na školu vykonávat.

Církevně volnou školu žádali z důvodu principiálních, pedagogických a taktických. Požadovali, aby vyučování náboženství bylo nepovinné a odloučilo se od školního vyučování a aby byla škola zbavena církevního vlivu. Školu vnímali jako instituci vědeckou, kde se dítě vychovává k rozumové uvědomělosti, pracovní zručnosti a mravní samostatnosti. Prohlašovali, že pokud se církev nesmíří s moderní vědou, pokud se nesmíří ani s moderní školou, potom se musí církev vzdát veškerého vlivu na školu. (Havelka, 1907)

2 JOSEF ÚLEHLA

Josef Úlehla je předním českým pedagogem. Jako absolvent učitelského ústavu měl v době Rakousko-Uherska uzavřenou cestu k vysokoškolskému vzdělání. Díky svému nadání, neúnavné pílí a vlastnímu sebevzdělávání se vypracoval na vysokou úroveň pedagogického myslitele a jednoho z vůdců českého učitelstva. Účastnil se vydání veškerých spisů J. A. Komenského a organizace významného podniku moravských učitelů na počátku 20. století. Kladl důraz na studium cizích jazyků jako sebevzdělávacího prostředku, zajímal se o současné proudy ve filozofii a pedagogice, ale i o přírodní vědy a matematiku. Klonil se k darwinismu a Spencerovu evolucionismu. Své pedagogické názory opíral o materialistickou psychologii, ale i o studium Tolstého pedagogické filozofie a praxe a o podněty různých soudobých reformních směrů, zvláště amerických. Hlásil se k myšlence „*Volné školy*“ usilující o větší svobodu dítěte. Byl tvořivým pedagogickým spisovatelem i řečníkem. Svými přednáškami a spisy orientoval české učitelstvo zejména na anglosaskou pedagogickou literaturu, aby vyrovnal dosud jednostranný vliv německé pedagogiky. České menšině v Rakousku sloužil jako inspektor na škole J. A. Komenského ve Vídni. Ještě ve svých 70 letech vedl nově zřízenou měšťanskou školu ve slováckém městečku Lipově. (Cipro, 2000, s. 497)

Obr. 1.: Josef Úlehla (1852 – 1933)

2.1 Životopis Josefa Úlehly

Životu Josefa Úlehly se věnují ve svých vzpomínkách Emanuel Havelka v knize *„O pedagogických a školských reformách Josefa Úlehly, podle jeho filosofie a jeho praxe“*¹ a Stanislav Vrána v knize k jeho sedmdesátým narozeninám *„Josef Úlehla: jeho myšlenky a snahy o novou školu“*². Z těchto dvou knih byl zpracován životopis Josefa Úlehly v této práci.

Josef Úlehla se narodil 16. března 1852 v Podivíně u Břeclavi, kde měl jeho otec krupařský obchod. Chlapec byl čiperný, ale do 4 let vůbec nemluvil. Lékaři matku ujišťovali, že se nejedná o žádnou nemoc. Když pak malý Úlehla začal mluvit česky a německy, neustále se vyptával. Proto ho otec brzy poslal do školy. Školu navštěvoval v Boršově u Kyjova. Brzy se naučil hláskovat a číst. Chlapec rychle dospíval. Otec odbíral mnoho časopisů a kalendářů, které si Úlehla jako malý rád četl. Později navštěvoval školu v Huštěnovicích u Hradiště. Po čase se přestěhovali do Žadonic a odtud chodil do základní školy k piaristům do Kyjova. Tam už Úlehla navštěvoval 3. a 4. třídu. Od 5. třídy docházel na německé gymnázium piaristické ve Strážnici, kde bydlel v domě s profesorem Františkem Bartošem. Bartoš byl matematikem Pavlátem prvním laickým profesorem na strážnickém gymnáziu. Ve Strážnici navštěvuje gymnázium až do roku 1867. Po dobu svého studia zde přečetl již celé Dějiny Palackého. Z finančních důvodů si jeho otec nemohl dovolit financovat mu další rok studia na gymnázium ve Strážnici, a tak Úlehla zůstal celý rok doma. Teprve v listopadu roku 1868 ho otec poslal na „slovanské gymnasium“ do Brna.

Brno mělo na Úlehlův značný vliv, a to jak prostředí gymnázia, tak i společnost spolužáků. Zde se začal všestranně rozvíjet, vzdělávat a pracovat. Byl to předně profesor Royt, později zemský inspektor, který probudil v Úlehlůvi lásku i smysl pro dějiny. Úlehla kupoval mnoho knih, neúnavně četl česky i německy a začal se učit i anglickému jazyku. Bydlel s Janem Mrazíkem, podobným knihomolem. Spolu se v práci předbíhali, kupovali si společně knihy, společně studovali a povzbuzovali se. Brzy se k nim připojili někteří inteligentní přátelé a utvořili studentský kroužek, scházeli se na večírcích, kde se přednášelo, předčítalo, debatovalo a zpívalo. Mezi těmito přáteli byl také František Bílý

¹ HAVELKA, Emanuel. *O pedagogických a školských reformách Josefa Úlehly, podle jeho filosofie a jeho praxe*. Praha: Dědictví Komenského, 1933.

² VRÁNA, Stanislav, ed. *Josef Úlehla: jeho myšlenky a snahy o novou školu*. V Brně: Vydavatel. odbor Ústřed. spolku učitelského na Moravě a ve Slezsku, 1922.

později zemský inspektor v Praze. Ze 7. třídy gymnázia, před vánocemi roku 1871, přestoupil Úlehla i Mrazík do učitelského ústavu v Brně do 3. ročníku. V té době bylo povolání učitele velmi populární. Právě byl zrušen konkordát a škola se tak vymanila z moci církve. Pro školství nastaly lepší časy, a rovněž se učitelům zvýšily platy. Kromě zájmu o tuto profesi byl odchod z gymnázia způsoben nespokojeností s gymnáziem a nedorozuměním s profesorem. Spolu s Úlehlou odchází také Mrazík. Jejich nástup na učitelská studia způsobil velký rozruch mezi studenty. Nejen že oba předcházela výborná pověst, imponovali také hned svým novým spolužákům obsáhlými znalostmi a způsobem vystupování. Studenti cítili jejich duševní převahu, zvláště když studium začali od 3. ročníku. Úlehla s Mrazíkem roku 1872 maturovali. Po maturitě se rozešli každý za svým povoláním učitele.

První místo učitele získal Úlehla v Tvrdonicích u Břeclavi a pobyl tam jen rok. O tom, jak se mu tam dařilo, zaznamenal ve spisu „*O povinnostech české inteligence k obecné škole*“. Ze spisu vyplývá, že působení na škole v Tvrdonicích nebylo pro Úlehlou příliš šťastné. Škola byla dvoutrídni. Když Úlehla nastoupil, jeho nadřízený byl přesunut do jiného okresu. Na všechny povinnosti učitele tak zůstal sám. Problémy začaly v zimě, kdy nebyly peníze a nikdo, kdo by koupil pro školu dřevo. Několikrát se obracel o pomoc na hejtmanství, ale starosta Tvrdonic nikdy nesplnil příkaz, který z hejtmanství přišel. Setkával se zde i s neoblibou školy u lidí. I přesto se snažil najít si v Tvrdonicích přátele. Tak postupoval i na dalších místech, kde působil - vyhledat a získat náklonnost poctivých a nadaných lidí, s nimiž pak udržoval spojení, navštěvoval je, vyprávěl jim co se děje ve světě a co nového je ve vědě a kultuře. Lidé si rádi od něj půjčovali knihy a diskutovali s ním o nich. Úlehla byl vždy člověkem pokrokovým a svobodomyšlným, a to bez kompromisu. Svými názory se nikdy netajil, byl přímý, poctivý a pravdomluvný. První, kdo se o Úlehlových názorech dověděli, byli kněží. Tak začalo nepřátelství, které se s Úlehlou táhlo celý jeho život. V Tvrdonicích si dále rozšiřoval znalosti hlavně z oblasti dějepisu a matematiky, ale i angličtiny, do které se pustil již v Brně. Začal se zde učit dalšímu jazyku - francouzštině.

Z Tvrdonic, byl přeložen na vlastní žádost do Bystřice pod Hostýnem, kde učil jeho přítel Mrazík. Navázali na svoje zvyklosti z Brna, podporovali se, sdíleli si svoje nové učitelské zkušenosti, společně studovali, mluvili a radili se o důležitých otázkách školství. Z této doby pochází první Úlehlova práce, připravovaná již v Tvrdonicích, které ho

k jejímu napsání vedly. Byl to článek „*Jak by náš lid měl býti vzděláván*“ uveřejněný v roce 1873 v „*Komenském*“, kterým dobyl trvalé přízně pana profesora Jana Havelky a ředitele Jana Kosiny. Naopak práce „*Slunce matka i hrob země naší*“, uveřejněná v „*Koledě*“, mu trvale znepřátelila jeho bývalého profesora a zemského inspektora Royta.

Z Bystřice odešel však Úlehla po půl roce na jednotřídní školu do Rozvadovic na Hané u Litovele, kde pobyl čtyři a půl roku. V Rozvadovicích upoutal lidi svojí výbornou prací ve škole i mimo školu, na různých přednáškách, besedách a také díky stálým stykům, které s lidmi udržoval.

Z Rozvadovic se dostal Úlehla v roce 1878 do Vsetína. Zde se spřátelil s obchodníkem Janem Bubelou. Vlivem Úlehly se začal Bubela zabývat botanikou a stal se potom předním botanickým sběratelem na Moravě. Jemu také věnoval Úlehla svoji práci „*Čtení o přírodě*“, psané později v Bilanech. S Bubelou probouzeli společenský a národní život na Vsetíně. Úlehla se věnoval zvláště vedení ochotnického divadla, kterému se pod jeho vedením dobře dařilo a ve městě výchovně působilo. V Listech pedagogických Úlehla píše: „*Lid venkovský na Valašsku zvláště v posledních letech v úžasnou upadl zpustlost.*“ (Havelka, 1912, s. 36) K slovům o úpadku a chudobě valašského lidu zavdal Úlehlovi příčinu dopis vystěhovalce žijícího v Americe. Úryvek z dopisu: „*Odešel jsem z vlasti jako třicetiletý otrhaný a opovržený chasník vesnický. Nerozuměl jsem ničemu, leda rýči a lopatě. Zde v Americe přičiňoval jsem se a pracoval ze všech sil, a proto také jsem dnes člověkem zámožným. Mám pěkný dům, krásné pole, všeho dobytka hojnost. Však více než všeho majetku svého vážím si vědomostí, jichž jsem zde v Americe nabyt a k nimž bych se byl u nás na Moravě zajisté nikdy nedostal.*“ (Havelka, 1912, s. 41) Na tento dopis pak Úlehla navázal hlubokou úvahou, v níž ukazuje na rozdíl svobodné školy a výchovy v Americe a nesvobodné školy a výchovu v Rakousku-Uhersku. K tomuto ožehavému tématu se ve svých pedagogických pracích stále vrací a zdůrazňuje, že jde o velký problém, který by se měl urychleně začít řešit. Dále se na Vsetíně věnuje studiu chemie a angličtiny. Odtud pochází první Úlehlův překlad velkého anglického díla od H. Spencera „*Vychování rozumové, mravní a tělesné*“. Knihu přeložil velice pečlivě a v předmluvě naznačuje Spencerův význam pro pedagogiku, jeho induktivní a empirické stanovisko. Některá tato stanoviska se pak stále opakují v Úlehlových pedagogických reformách proti německé Herbartově škole. Spencer měl na Úlehlu po celý jeho život rozhodující vliv, což se odráželo na jeho pedagogických názorech a zvláště pak na jeho filosofických názorech.

Úlehla byl evolucionistou a spencerovským pozitivistou. Jeden z prvních výtisků svého prvního překladu zaslal Úlehla i svému otci, který nebyl rád, že se jeho syn stal učitelem. Tvrdil, že toto povolání není dost oceňováno. Po přečtení překladu však změnil názor a jeho snažení okomentoval: „*Přece si náš Josef zvolil pěkné povolání.*“ (Havelka, 1912, s. 45) Ne všude však jeho překlad Spencera, k němuž později přibyl ještě překlad díla „*Dané pravdy mravoučné*“, způsobily takovou radost jako u jeho otce. Překlady vyvolaly prudký odpor církve, která prohlašovala Spencera a s ním i Úlehlu za nevěřící, rušitele křesťanské a náboženské mravouky a nepřátele katolické církve. Církev rozčilovalo, že Úlehla jako prostý učitel si odvážil překládat tak vážná filozofická díla. Od té doby si církev všimla soustavně veškeré jeho činnosti, neustále se mu stavěla do cesty a svoje nepřátelství mu v životě několikrát tvrdě projevila.

Ze Vsetína podnikl Úlehla s několika dalšími pedagogy cestu po Slovensku, kde pak navázal trvalé styky. K cestě ho donutila nemoc, otrava bromem, o níž však nevěděl. Myslel si, že má tuberkulózu. Jakmile odjel na jiný vzduch a nespál v pokoji, kde se brom vypařoval, uzdravil se a poznal pravou příčinu. Od té doby pobyl na Slovensku ještě několikrát. Jezdil zvláště do Strážnice, kde se staral o slovenskou mládež a usiloval všemi silami a prostředky o vybudování pevné spolupráce mezi česko-slovenskými kulturními a národohospodářskými spolky. Na učitelské schůzi ve Vsetíně mluvil Úlehla o Rakousku a ústavních poměrech na Moravě, což bylo v tehdejší době velmi troufalé. Udali ho a byl předvolán do Valašského Meziříčí k hejtmanovi. Díky kavalířskému chování pana hejtmana nebyl z funkce učitele odvolán, ale dostal jen napomenutí. Ve Vsetíně se Úlehla i oženil. Vzal si na radu přítele ze studií Mrazíka sestru jeho manželky Eleonoru Distlovou z Kladna. Manželství nebylo šťastné, manželka po celou dobu těžce marodila a zemřela na jaře v roce 1887 v Bilanech. Z manželství zůstaly dvě děti: starší Svetozar, který se vyučil v knihtiskárně v Zábřehu, a mladší Božena, která byla ženou v domácnosti. Zde byl Úlehla tři a půl roku, pak se dostal na jednotřídní školu do Bilan u Kroměříže, kde působil od března 1882 do března 1888. Do Bilan odešel Úlehla na přání své nemocné manželky. Přesun na venkov ji však nepomohl. Nemoc se rok od roku horšila a rodina velice trpěla. Pobyť v Bilanech je nejsmutnější dobou v jeho životě. Po pěti letech pobytu v Bilanech na následky nemoci mu manželka umírá. Kvůli dětem se brzy oženil znovu. Vzal si Emmu Schmiedtovou ze Vsetína. Byla to vzdělaná žena s hudebním nadáním a svého muže věrně provázela životem, byla mu velkou oporou a pomocnicí. Z tohoto manželství měli dva syny - Vladimíra, který se stal doktorem přírodních věd a později universitním asistentem

u pana profesora B. Němce v Praze a mladšího Miroslava, který studoval práva. Starší syn Vladimír se později stal nástupcem svého otce v přírodovědeckých pracích a již jako student napsal pěkné spisy „*O vývoji rostlin*“ a doktorskou práci „*O pohybu nejnižších ústrojenců bičíkovitých*“.

Úlehla stále kupoval knihy, studoval, propracovával se až k jádru věci. Díky jeho pílí a vytrvání měl hluboké vědomosti a obsáhlé vzdělání. Mohl by o sobě zajisté říci to samé, co řekl Charles Dickens: „*Není jediné hodiny z 24, která by mne nebyla zastala u práce.*“ (Havelka, 1912, s. 53)

V Bilanech se Úlehla předně připravoval ke zkoušce pro měšťanské školy z oboru přírovnědňního a matematického, kterou pak v říjnu 1883 složil v Kutné Hoře. Při této příležitosti se seznámil se spisovatelem K. V. Raisem. Svojí přípravu ke zkoušce popisuje ve své práci „*Jak se učit*“. Své rady a zkušenosti, jak se učit, předvádí Úlehla podrobně, metodicky soustavně, od jednoduchých začátků k úkonům složitým, při tom jasně, přesvědčivě a nabádavě, že přímo strhují k následování. Úlehla však nemá na mysli jen přípravu ke zkouškám učitelským, ale chce probudit a povzbudit k vědecké práci a ukazuje k ní nejsnadnější a nejzajímavější cestu. V Bilanech napsal svou první větší práci „*Čtení o přírodě*“. Sbíral k ní prameny již ve Vsetíně i v Rozvadovicích, ale vyšla až, když byl učitelem v Příboře. Toto dílo pokládal i významný český národopisec Vojta Náprstek za nejzajímavější a nejpěknější knihu o přírodopise.

Kromě soukromých studií rozvinul Úlehla v Bilanech a v blízké Kroměříži obsáhlou veřejnou kulturní činnost. Spolu s dr. Vysloužilem založil v Kroměříži a okolí odbory Národní Jednoty, v nich pak pilně přednášeli a udržovali kulturní život.

Úlehlův pobyt v Bilanech byl násilně přerušen. Jeho obsáhlá kulturní činnost, vždy otevřeně pokroková a národní, byla trnem v oku jak církvi, tak školním a politickým úřadům. Zvláště byly tyto úřady pobouřeny, když vrátil okresní školní radě německý přípis a žádal ho v češtině. Úřady ho začaly vyšetřovat, několikrát byl vyslýchán na hejtmanství. V té době panovali v Čechách a na Moravě Němci, kteří potlačovali veřejný život. Jejich tlaku podlehli úředníci, profesori, měšťanstvo, venkov ale i učitelstvo - jednak ze strachu, jednak z nevědomosti. Úlehlů tehdy varuje hejtmán, aby z Bilan u Kroměříže odešel, jinak bude zatknut četnictvem. Odpor k jeho osobě došel, tak daleko, že byli v Bilanech lidé vyslýcháni a dotazováni, zda je nenaváděl k neposlušnosti k panovnickému rodu. Později

se dozvěděl, že za jeho odvoláním z Bilan stojí ředitel židovské reálky František Bílý, biskup brněnský dr. Bauer, kteří o jeho převelení byli žádat u místodržitele hraběte Schönborna.

Pro Úlehlu vybrali Velké Oslovce u Velkého Meziříčí, které se nacházeli na druhém konci Moravy. Byla to zapadlá horská vesnice odříznutá od světa, kde se s nikým neznal, nemohl navázat styky a nemohl zde rozvíjet novou veřejnou činnost. Pobyt v Oslavici nebyl pro Úlehlu a jeho rodinu příjemný. Stěhovali se v únoru, kdy byla v horách ještě zima. Byt byl malý a nevlídný v prostorách školy. Během stěhování a pobytu v Oslavicích mu onemocněla manželka, která promarodila celé 4 roky jejich pobytu zde. I do Oslavic chodily Úlehlovi předvolání k výslechu. Nikdo mu tehdy nechtěl říct, z čeho je obviněn. Nakonec se dozvěděl, že ho obviňují z rusofilství a panslavismu. Obyvatelé Oslavic se o jeho vyslýchání brzy dozvěděli. I přes to si brzy získal jejich přízeň a náklonnost - děti svojí milou prací a dospělí svojí vážností a dobrotou. Úlehla se uzavřel a žil více pro rodinu, pro svoje studie a školní práce. U občanů se stal natolik oblíbený, že ho v roce 1888 zvolili do obecního výboru. Během působení v obecním výboru nechal rozšířit školní knihovnu, zřídit letní tělocvičnu, rozšířil jednotřídku na dvoutřídku a založil školní zahradu. Dal také k podnětu postavení nové školy, ale to po jeho odchodu padlo. Jeho působení v Oslavici si pochvaloval i školní úřad. V Oslavicích přeložil Úlehla druhé Spencerovo dílo: „*Dané pravdy mravoučné*“. Ve Velké Oslavici byl Úlehla 4 roky, a to od března 1888 do března 1892.

Další jeho životní etapa pokračovala v Příboře, kam ho dostal jeho přítel profesor Klvaně, který se za něj přimluvil u tehdejšího ředitele učitelského ústavu pana Josefa Lošťáka. A tak se Úlehla vrátil z vyhnanství. Dostal se na měšťanskou školu chlapeckou k řediteli Josefu Mňukovi. Zprvu zde žil samotářsky, moc se s lidmi nestýkal, až po roce se začal objevovat v různých spolcích. Stal se režisérem v příborském ochotnickém divadle. Působil také v řemeslnicko-živnostenské besedě, kde přednášel o vynálezech, o pokroku a o otázkách z techniky, přírodopisu a archeologie. Z jeho přednášek ze školní praxe vznikl spis „*Jak učit počtům?*“, které později zařadili do „*Listů pedagogických*“. Svoji hlavní činnost soustředil na školu. Byl stále v kabinetě a zkoušel různé chemické a fyzikální pokusy, které stále opakoval. Když se mu dařilo, předváděl je žákům. Mimo kabinet se věnoval s žáky hlavně botanice. Napsal o tom zprávu „*Jak jsem učil botanice.*“ Úlehla prý byl ve škole hodný, ale přísný, v jeho hodinách muselo být vše dokonalé.

V Příboře se Úlehla věnuje hlavně svým literárním pracím. Během svého vyhnanství v Oslavicích si vyhranil, ucelil a domyslel svoje názory. V Příboře pak našel vhodné prostředí, společnost ušlechtilých lidí a to ho k práci povzbuzovalo a těšilo ho to. Během zdejšího pobytu napsal svoje dvě hlavní a nejobsáhlejší studie pedagogické a kulturně historické, které tvoří základ jeho pedagogické soustavy. Vyjadřuje v nich nejúplněji a nejpronikavěji svoje filozofické, pedagogické a školské reformy. Studie se nazývají: „*Výchova s hlediska nauky evoluční a boje kulturního*“ a „*Kultura a národové kulturní*“. Základní myšlenka těchto děl se opírá o evoluční nauku a ukazuje, že hybnou silou společenského vývoje a pokroku je lidská práce a zní pramenící zkušenost. Úlehla také přispěl svou prací „*Přírodní poměry*“ do obsáhlého pamětního díla „*Moravské Kravařsko*“, které bylo společným dílem pod vedením inspektora Mňuka.

Lošťák se snažil do roku 1894, kdy nastoupil místo zemského školského inspektora, aby byl Úlehla ustanoven profesorem na učitelském ústavě. Zemská školní rada návrh na jeho přijetí na profesorské místo jednomyslně doporučila ministerstvu. Úlehla nakonec místo neobdržel, protože v Rakousku více než ministerstvo a školní úřad platilo slovo biskupovo a arcibiskupovo. Celkem Lošťák doporučil Úlehlmu třikrát na profesorské místo a třikrát bylo církví zamítnuto. O moci církve napsal Úlehla příspěvek „*Aby byl pokoj*“ do časopisu Volná škola, ve kterém popisuje strach státních orgánů z církve.

Z Příboru se dostal Úlehla v září roku 1897 do Klobouk u Brna a pobyl zde až do března roku 1905. Úlehla byl do Klobouk zákeřně vylákán. Měl být prozatímním učitelem a správcem nové měšťanské školy. Byl to opět tah církve, jak ho odstranit z Příboru, kde měl ovlivňovat studenty, kteří odcházeli na učitelský ústav. Bylo mu církví znemožněno, aby nastoupil v Kloboukách místo ředitele školy.

Úlehla se hlavně soustředil na svou školní práci. Staral se, aby nová škola byla řádně vybavena a opatřena učebními pomůckami. Zřídil fyzikální kabinet, do kterého pořídil řadu přístrojů. Stejně tak zajistil pomůcky do chemie, kreslení, zeměpisu, dějepisu i češtiny. Pod jeho vedením kloboucká měšťanská škola vzkvétala, její žáci se rozhledem a uceleným názorem rovnali studentům ze středních škol.

Úlehla se od svého příchodu do Klobouk účastnil života v učitelské jednotě, přednášel z fyziky, chemie, matematiky. Přednášel učitelům na schůzích Jednoty a ve zvláštních vědeckých kurzech. Kromě veřejného života se věnoval dále své literatuře. Na

základě jeho podnětu založil ústřední spolek pedagogické revue „*Sborník*“, který po dobu 5 let vedl. Přispíval do něj především on sám výbornými vědeckými, přírodopisnými, a kulturně historickými rozbory. I nadále se věnoval překladu. Jako další přeložil „*Rada rodičům*“ od E. Blackwellové. Společně s Groulíkem a Hamplem napsal učebnici „*Přírodopis pro školy*“, která měla velký úspěch, což dokazuje množství jejího vydání.

V klubu realistické strany v Praze promluvil Úlehla 17. prosince 1904 na téma „*O povinnostech české inteligence k obecné škole*“. Později vydal tuto přednášku tiskem jako spis, ve kterém pojednává o nedostacích našeho školství, jak je utlačováno nekulturními poměry a vlivem byrokracie, církve a politiky. Ukazuje na to, že je zapotřebí reformovat naše školství podle vyspělých západních národů a to především podle Američanů. Snažil se vyburcovat svědomí naší veřejnosti a zvláště inteligence, aby se postavila na obranu obecného školství. Úlehla také ostře ukazoval na těžké vady našich středních škol a na chyby učitelského ústavu. V této době vydává „*Dějiny matematiky*“. Vyšly v Encyklopedické knihovně, kterou Úlehla redigoval. Toto dílo založil na zcela nových kulturně historických podkladech, opírajících se o jeho evoluční filozofii. Když svoje epochální názory vysvětlil ve studii „*Kultura a národové kulturní*“, vyvolal prudký odpor filologů. Byla mu vytýkána neznalost, zaujatost a zaslepenost. V Kloboukách vydal i svoje první „*Listy pedagogické*“, které se staly základem novodobé české pedagogické vědy. Články, ze kterých se tato kniha skládá, jsou upravené a rozšířené a byly již dříve publikované v časopisech. Tyto články obsahují jeho myšlenky založené na evoluci a indukci, kterými bořil dosavadní násilnou a tvrdou herbartovskou školu a stavěl tak základy moderní pedagogiky.

Z Klobouk odešel Úlehla koncem února roku 1905. Odešel na vlastní žádost. Vedly ho k tomu neshody, které měl v místní školské radě.

Jaroměřice u Znojma byly pro Úlehlu přechodnou stanicí, pobyl zde od března do září 1905. Ve městě si ho vážili, a vyhověli mu ve všem, co pro školu požadoval. Tímto chováním si chtěli Úlehlu k sobě připoutat, aby od nich neodešel. Jediný kdo nepřál jeho pobytu zde, byla opět církev. Ve škole vzniklo velké přátelství mezi ním a učitelem Václavem Jebavým, který byl básníkem a vystupoval pod pseudonymem Otakar Březina. Kvůli Úlehlovi dokonce Jebavý přestoupil z měšťanské školy chlapecké na dívčí, kde byl Úlehla ředitelem. Ještě než se odstěhovali do Jaroměřic, domlouval si výměnu do Strážnice, protože se domníval, že zdejší horský vzduch by mohl nepříznivě působit na

zdraví jeho ženy. Kromě toho pak bylo ve Strážnici gymnázium, kdy ve studiu mohli pokračovat i jeho synové. V Jaroměři nechtěli, aby od nich Úlehla odešel a snažili se výměnu zmařit. Nakonec se jim to nepovedlo a Ulehlovi se na konci prázdnin odstěhovali.

V roce 1905 se vrátil do Strážnice, kde jako malý chlapec začal svoje gymnazijní studium, aby zaujal místo v ředitelně. Strážnice však bylo venkovské slovácké město, s lidmi neuvědomělými a bigotními, proto nemohli přijmout muže, který byl zavrhován církví. Po celou dobu jeho pobytu zde ho církev pronásledovala. Dělal kontroly ve školních lavicích, sešitech a dokonce kontrolovali i papíry určené ke spálení v kamnech. Byl sledován na každém kroku. Vždy, když něco našli, posílali na něj žaloby. Úlehla se však nenechal žalobami vystrašit a pokračoval ve své literární práci. Ve Strážnici se zabýval hlavně matematikou. Dokončil zde druhý díl „*Dějiny matematiky*“, který věnoval nové době, moderním vědám a jejich představitelům. Jako úvod k těmto dějinám napsal spisek „*Počet infinitesimální*“, v němž vysvětlil základní pravidla při diferenciálním a integrálním počítání. Dále napsal „*Početnice pro měšťanské školy*“, založené na vlastních metodách a pedagogických reformách. Tyto učebnice byly zavedeny na mnoha školách. Přeložil zde spis od Scota-Viatora pod názvem „*Národnostní otázka v Uhrách*“ v němž podrobně popsal těžké poměry nemadžarských národů v Uhrách, zvláště Slováků. Ze Strážnice vykonal několik cest na jih. Cílem byl ostrov Ráb, kde na jeho podnět zřídilo moravské učitelstvo léčebnou kolonii, aby se zde lidé léčili.

V roce 1911 byl zvolen za školského inspektora spolkem Komenský ve Vídni a setrval tam do roku 1914. Svou velkou životní energii osvědčil Úlehla i tím, že se ve svých 70 letech ujal vedení nově zřízené městské školy ve slováckém městečku Lipově, jež se mu stalo posledním útočištěm. 27. října 1932 Úlehla si zlomil kyčelní kloub levé nohy. V květnu následujícího roku byl operován, ale již zůstal upoután na lůžku. Zemřel v Lipově 22. prosince 1933 ve svých 81 letech.

2.2 Úlehla pedagogem

Úlehla jako pedagog vycházel z anglické filozofické školy, z níž převzal dvě stěžejní ideje: evoluci a indukci. Na těchto ideách založil svoje pedagogické názory i Herbert Spencer a Úlehla je u nás hlásal. Než vybudoval na evoluci a indukci svůj vlastní a samostatný pedagogický systém, propracoval a zdůraznil je do všech důsledků a následně je uvedl do naší české školní praxe.

Úlehla ukazuje herbartovcům, že:

1. nedbají toho, že dítě je nadáno přirozenou zvědavostí a přirozenou potřebou práce duševní i tělesné.
2. nedbají toho, že člověk se rád raduje z každého poznání získaného vlastním úsilím.
3. neuznávají, že veškeré skutečné vědění může začít jenom údivem.
4. neuznávají, že poznávat přírodu a lidskou práci mohou žáci jen v přírodě a při samotné práci.
5. neuznávají, že marná je práce, pořádat seznamy představ a pojmů a pak tyto představy a pojmy násilně vštěpovat.
6. neuznávají, že by žák mohl mít pro něco talent a nadání.
7. nepočítají s žakovou individualitou.
8. při učení používají výhradně dogmatických metod. (Havelka, 1933)

Profesor dr. Otakar Kádner napsal: *„Úlehla má bezpečné místo v dějinách české výchovy: vedle Antonína Janů byl prvním průkopníkem nových idejí i nových směrů a hlasatelem emancipace české vědy od rozhodného vlivu Německa. Nedostalo se Úlehlovi za jeho poctivou práci a pokrokové smýšlení poct úředních ani hodností vědeckých: za to zabezpečil si úctu i lásku všech, kdož neztratili přes všechna zklamání víru v lepší budoucnost české školy. A tak jméno Úlehly, jakožto propagátora evolucionismu výchovného a odpůrce herbartismu, nebude moci nikdy přejíti mlčením, kdokoli bude psati dějiny české pedagogiky v 19. století. Sláva prvním!“* (Havelka, 1933, s. 119)

2.3 Úlehla hlasatelem „Volné školy“

Mezi prvními, kteří začali v Čechách a na Moravě bojovat za volnou školu a za svobodu laické školy byl právě Josef Úlehla. Svojí veškerou školskou a pedagogickou prací, svými spisy a reformními myšlenkami a také svým způsobem života usiloval o reformu školství. *„Jest jediné kritérium pedagogiky a tj. svobody“*, praví Úlehla s Tolstým a spojují tak pedagogickou svobodu se svobodou náboženskou.

Úlehlovi snahy o laickou volnou školu se opírají:

1. o jeho světový názor,
2. o jeho život,
3. o jeho školskou i pedagogickou práci.

Světový názor má Úlehla přesně vyhraněn, je evolucionistou, spencerovským pozitivistou se sklonem k materialismu. Úlehla se nakláněl k životnímu a náboženskému názoru svého otce. Proto není divu, že již jako gymnazista se přikláněl k anglickému pozitivistickému mysliteli J. St. Millovi. Jeho filozofický vývoj postupoval od Milla přes Darwina k Spencerovi, což je anglický pozitivismus vyvrcholeným Spencerovým evolucionismem. O svém světovém a náboženském názoru psal a mluvil velmi málo. Svůj názor na pozitivistické a panteistické myšlení měl už od mládí jasně vyhraněn. Netížily ho záhady o životě, vesmíru, Bohu, byl vyznavačem přírody, a to ho filozoficky i nábožensky uspokojovalo. O vlastním náboženském životě se vyjadřoval zřídka, ale otázkou náboženství se naopak velmi zabýval, a to po stránce kulturně historické. Ukazoval, jak náboženství působí v kultuře lidstva, jaké mělo přirozený původ a jak se přirozeným vývojem zdokonalovalo. Jeho názor na osobu Krista byl stejný jako názory pana Kalthoffa a Drews, kteří tvrdili, že Kristus není osobou historickou nýbrž mytickou. Svoje náboženské myšlení a cítění shrnul Úlehla do poslední kapitoly ve spisu „*Čtení o přírodě*“.

Snahy Úlehlly o volnou školu se opíraly o jeho život. Ve snaze prosazení volné školy stál si Úlehla za svým pevným přesvědčením. Šel svým životem bez kompromisu, pevně, nezlomně, neohlížel se napravo ani nalevo, zdali se jeho počínání líbilo a šlo mu jen o to, aby jednal vždy pravdivě na základě svého svědomí. Ušlechtilá tvrdost byla vždy základní složkou jeho mravní povahy, kterou zdědil po svém otci. Úlehla veškerým svým životem bojoval za svobodu školy a učitele, nejen slovy, ale právě skutky, kterými si znepřátelil nejen církve ale i školskou radu. Jeho život byl obrazem toho, jak byly naše školy pod těžkým vlivem církve, učitelské nesvobody a jak školní i mimoškolní aktivity byly na každém kroku hlídané. Úlehlův život byl protestem proti nesvobodné a pocírkevněné škole. (Havelka, 1933)

Úlehlůvi snahy o volnou školu se opíraly o jeho pedagogickou a školskou práci. Nauka evoluční, na níž založil Úlehla svoji pedagogickou práci, hlásala, že veškerý hmotný i duševní svět je podřízen jednotnému zákonu přirozeného vývoje. Proto ne církve se svými dogmaty, ale věda se svými pozitivními a exaktními důkazy mohla určovat výchovu a

školní práci. Povinností školy bylo zasahovat dle možností do přirozeného rozvoje lidstva, účastnit se s ostatními kulturními činiteli životadárné a světotvorné práce, která vede lidstvo k vrcholům jeho vývoje. Úlehla přímo hájil požadavek laické školy svými pedagogickými a školskými pracemi. Nejhlouběji to ukázal ve své rozpravě *„O povinnostech české inteligence k obecné škole“*, kde píše: *„Americkému člověku jest škola ústavem, ve kterém se dítě připravuje pro život na tomto světě, našemu lidu jest škola institucí církevní. Je rozdíl mezi člověkem americkým a prostým člověkem naším ten, že náš člověk předně má na paměti své spasení posmrtné. Na tomto světě pro něho jasného a pevného cíle není.“* (Havelka, 1933, s. 137)

Úlehla ukazoval na to, jak rozdílně si váží školy americký a český lid. V roce 1907 se zúčastnil světového kongresu *„Volné myšlenky“* v Praze a před českou i zahraniční veřejností učinil významný projev jménem Moravského učitelstva na téma *Volná škola*, aby ukázal, že české učitelstvo stojí uvědoměle a jednotně v boji za svobodné české školy, a že doufá v jejich vítězství. Úryvek z jeho proslovu na sjezdu:

„Přináším světovému sjezdu Volné Myšlenky pozdrav z Moravy, z vlasti, která dala lidstvu velikého J. A. Komenského, mučedníka pro svobodu svědomí, českého reformátora, předchůdce volné školy. Učitelstvo moravské, pokud síly stačí, věrně jedná dle odkazu tohoto muže, bojuje pro volnou školu, a projevílo to zvláště na velikém sjezdu, který se konal loni v Olomouci, v sídelním městě samého arcibiskupa moravského. Učitelstvo moravské ví, že volná škola jest přirozeným dalším článkem společenského vývoje. Národ pokročilý a vzdělaný považuje děti svoje za největší své bohatství, ví, že jsou mu tím, čím tělu živočišnému zdravá svěží krev. Nešťastný jest národ, jenž podlehl cizopasnému upíru a jemuž se děti nadané vraždí duševně i tělesně. Tak v Rusku dosud se děje západní Evropa se osvobozuje od svého upíra jenom nesnadno a znenáhla. Když se Japonsko osvobodilo od vlády kněžské, posílalo nadané děti své na vysoké školy do Ameriky a Evropy. V Rusku svatý synod posílá nejnadanější hlavy ruského národa na Sibiř. Na dalekém východě proveden důkaz, který z obou výchovných soustav je lepší. Také Evropa se osvobodí. To nám zabezpečuje mocné hnutí myšlenkové. Osvobozují se vědy, vybaví se i škola z útluaku církevního. Jak svobodný jest vědecký pracovník, tak svobodný bude také učitel, aby konati mohl, co se mu ve vzdělaném národě ukládá. Věřím v toto osvobození, neboť věřím v nenáhly pokračující rozvoj lidského ducha.“ (Havelka, 1933, s. 141)

Další Úlehlův projev byl na Olomouckém sjezdu organizovaném proti Volné škole. Zde mluvil s moravským kněžstvem a vysvětloval mu, k jakému úpadku zavedla kněžská vláda nejen naše školství, ale i náš národ a celý stát po bitvě na Bílé Hoře.

2.4 Úlehla vědeckým a kulturním pracovníkem

Přírodopis, matematika a kulturní dějepis – jsou tři obory a také tři etapy Úlehlovy vědecké činnosti. Jako mladý učitel začal svou vědeckou činnost studiem přírodopisnými vědami. Svůj volný čas věnoval botanizování, sbírání brouků, nerostů, zřídil si malou učební laboratoř a prováděl pokusy. Studoval přírodopisnou, světovou literaturu a to především anglickou a německou. Svoje přírodopisné vzdělání ucelil a posvětil filozofií anglických myslitelů, zvláště pak Spencerovým evolucionismem. Úlehlových přírodovědeckých prací je celá řada: jsou to články a studie pro odborné a vědecké časopisy, přírodopisné učebnice pro měšťanské školy. Svoje přírodovědné stanovisko ve vyučování shrnul Úlehla ve studii „*O novém vyučování přírodopisném*“. Druhým oborem jeho vědecké činnosti byla matematika. Zase začínal od základů. Na základě svých poznatků napsal „*Dějiny matematiky*“ a k nim přílohu „*Počet infinitesimální*“, v níž vyložil jednoduše základní pravidla diferenciálního a integrálního počítání. Důležitou součástí jeho tvorby v této oblasti jsou i „*Početnice pro měšťanské školy*“, zvláště pak početnice pro III. třídu. Jsou to práce naprosto původní a poctivé, ve kterých je uloženo mnoho zkušeností.

Jeho práce „*Dějiny matematiky*“ zasahují i do jeho další vědecké činnosti, kterou je kulturní dějepis. V této vědní disciplíně se Úlehla řadí mezi naše přední a nejvýznamnější vědecké myslitele. Úlehla dospěl vlastní prací a samostatným myšlením k přesvědčení, že kultura a všechna vzdělanost je plodem lidské práce, kterou je pracovitý člověk schopen vytvořit, a že bojovný národ nemůže vytvořit žádnou národní kulturu.

Úlehla jako kulturní pracovník budoval svoji vědeckou práci a dále svoje vědecké znalosti přednášel lidem. Svými veřejnými, politickými i vzdělávacími přednáškami, besídkami pro mládež a dospělé vnášel světlo do lidských životů. Úlehlův kulturní program se nazýval „*Osvětou k svobodě*“. To, jak svoje kulturní poslání chápal, vyložil na sjezdu slovenské mládeže v Hodoníně v roce 1911 proslovem „*O pokrokové práci mezi lidem*“. Úlehla ukazoval předně rozdílné rysy vojenských starověkých říší a dnešních západních zemí jako je Anglie, Francie a Amerika, kde se lid domohl svobody na základě své vzdělanosti a duševní síly. Svoji prací mezi lidmi směřoval k osvobození Čech a

Moravy. Této kulturní práci se věnoval od svého mládí. Důkazem je jeho přírodopisná knížka pro lid „*Čtení o přírodě*“, kterou si oblíbil i Vojta Náprstek. Úlehla chtěl v těchto pracích pokračovat a napsal nové dílo pod názvem „*Čtení o lučbě*“, ale toto dílo bylo církví zmařeno. (Havelka, 1933)

2.5 Josef Úlehla a jeho odkaz dnešku

V souvislosti s podstatnými a zásadními politickými a sociálně ekonomickými změnami v naší společnosti, ale i v celé Evropě koncem 20. století, byly postupně vytvářeny předpoklady pro naplnění idejí 100 let starých reformně orientovaných pedagogických teorií. Ustrnulá praxe, která stále měla dostatek setrvačnosti a síly, ale nové pedagogického myšlení eliminovala. Rostla potřeba zásadní změny v oblasti cílů výchovy a vzdělávání směrem od norem k dítěti. Ekonomická a sociální situace si vynucovala tuto změnu o to rychleji. Opět přicházely ke slovu představy Josefa Úlehly o svobodné škole pro odpovědného a vědecky připraveného učitele, vytvářejícího prostor a prostředí vhodné pro rozvoj dítěte. Proto byly ožiovány postavy dalších Úlehlových spolupracovníků, spolupracovníků a vrstevníků, např. B. Hrejsové, L. Žofkové, E. Štorchy, St. Vrány, F. Bartoše či J. Černého. Měli nám, i přes několik desetiletí trvajících mlčení, stále co říci. Současné snahy reformně naladěných učitelů v různých pedagogických asociacích byly vlastně pokračováním odkazu českých reformních pedagogů z počátku 20. století, ovšem v jiných evidentně příznivějších podmínkách. Jejich úkolem bylo prosazení více jak 100 let starých idejí z dnešních školsko-politických dokumentů (např. Bílá kniha a Dlouhodobý rozvojový plán) ve vlastní praxi. Společnost k tomu rychle vytváří stále volnější a širší podmínky, aniž ví, že s podobnými snahami přicházela část českého vysoce kulturně vyspělého a vlastní pílí vzdělaného učitelstva již před jedním stoletím. (Táborský, 1934)

2.6 Bibliografie

Josef Úlehla napsal řadu literárních děl. Jeho díla mají velký přínos pro pedagogiku, důležité jsou také jeho učebnice z matematiky a přírodopisu. Velká část jeho literární tvorby vycházela jako publikace v odborných časopisech. Některé příspěvky v časopisech jsou podepsány jeho pseudonymem Svetozár Jesenský nebo Jaromír Lipenský, protože byl často pronásledován rakouskými úřady, mohly být jeho spisy vydány i bez podpisu. Kromě svých vlastních publikací překládal díla zahraničních pedagogů.

Bibliografie:

- *Čtení o přírodě I. díl (1892)*

Nakladatelské údaje: Velké Meziříčí: J. F. Šašek, 1892, str. 159.

Předmětná hesla: geofyzika, vědy o Zemi, geologické vědy.

- *Čtení o přírodě II. díl (1893)*

Nakladatelské údaje: Velké Meziříčí: J. F. Šašek, 1893, str. 207.

Předmětná hesla: sluneční soustava, historická geologie, vědy o Zemi, geologické vědy.

- *Dané pravdy mravoučné (1895), (viz Příloha č. 1.)*

Překlad: sepsal Herbert Spencer, dle druhého vydání z roku 1879 přeložil Josef Úlehla.

Nakladatelské údaje: Přerov: J.Úlehla 1895, str. 234.

Předmětná hesla: sociální etika, lidské chování, morální filozofie.

Kapitoly:

- Předmluva,
- Jednání vůbec,
- Rozvoj jednání,
- Jednání dobré a špatné,
- Kterak se posuzuje jednání,
- Stanovisko fyzikální,
- Stanovisko psychologické,
- Stanovisko sociologické,
- Rozbor a výklad,
- Poměrná síla radostí a bolestí,
- Egoism proti altruismu,
- Altruism proti egoismu,
- Přelíčení a porovnání,
- Smír,
- Mravověda absolutní a relativní,
- Obsah vědy mravní,
- Doslov (viz Příloha č. 2.).

- *Listy pedagogické (1899), (viz Příloha č. 3.)*

Nakladatelské údaje: Praha: Dědictví Komenského, 1899, str. 633.

Předmětná hesla: výchova a vzdělání, pedagogika a obecná didaktika.

Kapitoly:

- List Svetožara Jesenského Jaromíru Lipenskému,
- V dětské opatrovně (překlad z ruštiny, napsal: M. A. Lejkin),
- O školách večerních (proslov z lidové schůze v Kroměříži 14. listopadu 1885. Otištěno z Kroměřížských novinách 1855),
- Mnoho-li je nám třeba uměti německy (proslov z veřejné lidové schůze v Hulině z 27. března 1887. Otištěno v Kroměřížských novinách 1887),
- Slovo o výchově (Učitel 1894),
Hlavní zásady hraběte Tolstého jsou: 1. Vychování třeba různiti od vzdělání, 2. Vychování jest snaha jednoho člověka učiniti člověka druhého takovým, jakým jest sám: je to tedy prosté násilí a proto zavržitelné, 3. Vzdělání si lid přeje a žádá, a proto jest oprávněno, leč pravou metodou jeho jest pokus, pravým kriteriem svoboda. (Úlehla, 1899, str. 122)
- Laura Bridgmanová (Škola a Život, 1882. Dle článku Laura Briggmann by Stanley Hali v časopise Mind, čtvrtletní reviji pro psychologii a filosofii, duben, 1879),
- John St. Mill (Mind ročník 1879 a 1880. John Stuart Mill pro profesora Alex. Bain. Otištěno v Komenském r 1882),
- Benjamin Franklin o výchově mravní (Čeká škola, 1894, životopis a pedagogické názory Benjamína Franklina),
- Z nauky o choromyslnosti (Z Maudsleyova spisu: Responsibility in metal disease, Česká škola, 1889),
- Jak učit počtům (Proslov při okresní konferenci učitelů v Příboře ze dne 30. května 1896),
- Jak se naučí metodou heuristickou žáci dělití (podle Herberta Spencera),
- Jak jsem učil botanice,
- Milý Františku (článek z Paedagogium, 1881),
- Pravé vzdělání a kde je nalézt (Řeč kterou v roce 1868 pronesl na shromáždění dělníků T. H. Huxley. Pedagogické rozhledy, 1895),
- Kultura a národové kulturní (Česká škola, 1897),
- Výchova s hlediska nauky evoluční a boje kulturního (Učitel, 1894),

- *Rada rodičům o mravní výchově dětí se zřetelem na pohlaví (1900)*

- Překlad: napsala Eliška Blackwellová, z angličtiny přeložil Josef Úlehla.
 Nakladatelské údaje: Praha: Jan Laichter, 1900.
 Předmětná hesla: výchova dítěte, rodinná výchova, výchova a vzdělání.
- *Přírodopis pro občanské školy. I, Životní skupiny, jednotlivá zvířata, rostliny, horniny a nerosty vlasti naší, republiky československé (1901 – 1925)*
 Kolektiv autorů: Josef Úlehla, Josef Groulík, Rudolf Hampl.
 Nakladatelské údaje: Olomouc: R. Promberger, mezi 1901 a 1925.
 - *Přírodopis pro měšťanské školy dívčí. III, Lidské tělo, říše rostlinná, živočišná a nerostná / Dle živočichopisu a rostlinopisu Františka Polívky (1901)*
 Kolektiv autorů: Josef Úlehla, Josef Groulík.
 Nakladatelské údaje: Olomouc: R. Promberger, 1901.
 - *O dědičnosti (1901 – 1925)*
 Nakladatelské údaje: Praha: nakladatelství vlastní, mezi 1901 a 1925.
 Poznámka: zvláštní otisk z Pedagogických rozhledů, XXVII.
 - *Dějiny matematiky. Díl I. (1901)*
 Nakladatelské údaje: Praha: Dědictví Komenského, 1901.
 - *Přírodopis pro měšťanské školy dívčí. I, Nejdůležitější přírodniny všech tří říší / Dle živočichopisu a rostlinopisu Františka Polívky (1902)*
 Kolektiv autorů: Josef Úlehla, Josef Groulík.
 Nakladatelské údaje: Olomouc: R. Promberger, 1902.
 - *Listy pedagogické. Díl I. (1904)*
 Nakladatelské údaje: Praha, Dědictví Komenského, 1904.
 - *Přírodopis pro měšťanské školy chlapecké. II, (1905)*
 Kolektiv autorů: Josef Úlehla, Josef Groulík, Rudolf Hampl.
 Nakladatelské údaje: Olomouc, R. Promberger, 1905.
 - *O povinnostech české inteligence k obecné škole (1905), (viz Příloha č.4.)*
 Nakladatelské údaje: Praha: Čas, 1905.
 Poznámka: předneseno v Klubu české strany lidové 17. prosince 1904 v Praze.
 - *Počet infinitesimální (1906)*
 Nakladatelské údaje: Praha: Dědictví Komenského, 1906.
 - *Přírodopis pro měšťanské školy chlapecké. I, Nejdůležitější přírodniny tří říší (1907)*
 Kolektiv autorů: Josef Úlehla, Josef Groulík, Rudolf Hampl.

- Nakladatelské údaje: Olomouc: R. Promberger, 1907.
- *Přírodopis pro měšťanské školy chlapecké. III, Lidské tělo, říše živočišná, rostlinná a nerostná (1907)*
Kolektiv autorů: Josef Úlehla, Josef Groulík, Rudolf Hampl.
Nakladatelské údaje: Olomouc: R. Promberger, 1907.
 - *Přírodopis pro měšťanské školy dívčí. II, Skupiny přírodnin. O první pomoci při náhlém nebezpečí. Přírodniny všech tří říší dle své příbuznosti / Dle živočichopisu a rostlinopisu Františka Polívky (1908)*
Nakladatelské údaje: Olomouc: R. Promberger, 1908.
 - *Početnice pro měšťanské školy chlapecké (1909)*
Nakladatelské údaje: Praha C. k. školní knihosklad, 1909.
 - *Početnice pro měšťanské školy dívčí (1909)*
Nakladatelské údaje: Praha C. k. školní knihosklad, 1909.
 - *Dějiny matematiky. Díl II. (1913)*
Nakladatelské údaje: Praha: Dědictví Komenského, 1913.
 - *O dědičnosti (1914)*
Nakladatelské údaje: Praha: E. Leschinger, 1914.
 - *Úvaha o budoucí volné škole československé (1920), (viz Příloha č. 5.)*
Nakladatelské údaje: Brno: Moravsko-slezské revue, 1920.
 - *Početnice pro občanské školy I., II. a III. (1921)*
Nakladatelské údaje: Praha: Státní nakladatelství, 1921.
 - *Početnice pro 5. školní rok na spojených školách obecných a měšťanských (1922)*
Nakladatelské údaje: Praha: Státní nakladatelství, 1922.
 - *Zkoumání o výchově člověka, o útvarech společenských a jejich spojitosti zákonné a vývojové. Kniha 1. Ustálené čeledi lidské (1922)*
Nakladatelské údaje: Praha: Dědictví Komenského, 1922.
Poznámka: Josefa Úlehly sebrané spisy o výchově.
 - *Početnice pre slovenské školy meštianské. Stupeň prvý (1923)*
Nakladatelské údaje: Praha: Štátne nakladateľstvo, 1923.
Poznámka: do slovenštiny přeložila Božena Clementisová.
 - *Zkoumání o výchově člověka, o útvarech společenských a jejich spojitosti zákonné a vývojové. Kniha 2. Evropské čeledi bojovné a pokojné (1923)*
Nakladatelské údaje: Praha: Dědictví Komenského, 1923

- *Zkoumání o výchově člověka, o útvarech společenských a jejich spojitosti zákonné a vývojové. Kniha 3. Říše kněží (1924)*
Nakladatelské údaje: Praha: Dědictví Komenského, 1924.
- *Zkoumání o výchově člověka, o útvarech společenských a jejich spojitosti zákonné a vývojové. Kniha 4. Ústrojný život člověka (1924)*
Nakladatelské údaje: Praha: Dědictví Komenského, 1924.
- *Početnice pre meštianské školy slovenské. Diel II. (1924)*
Nakladatelské údaje: Praha: Štátne nakladateľstvo, 1924.
Poznámka: do slovenštiny přeložili J. Oberuč a M. Beblavý.
- *Početnice pre meštianské školy slovenské. Diel III. (1924)*
Nakladatelské údaje: Praha: Štátne nakladateľstvo, 1924.
Poznámka: do slovenštiny přeložil Vladimír Kedrovič.
- *Zkoumání o výchově člověka, o útvarech společenských a jejich spojitosti zákonné a vývojové. Kniha 5. Osvobozovací rozvoj (1925)*
Nakladatelské údaje: Praha: Dědictví Komenského, 1925.
- *Zkoumání o výchově člověka, o útvarech společenských a jejich spojitosti zákonné a vývojové. Kniha 6. Panský člověk upadá a hyne (1925)*
Nakladatelské údaje: Praha: Dědictví Komenského, 1925.
- *Zkoumání o výchově člověka, o útvarech společenských a jejich spojitosti zákonné a vývojové. Kniha 7. Revoluce (1926)*
Nakladatelské údaje: Praha: Dědictví Komenského, 1926.
- *Zkoumání o výchově člověka, o útvarech společenských a jejich spojitosti zákonné a vývojové. Kniha 9. Rozvoj osvětový dospívá k pomezím dobám (1926)*
Nakladatelské údaje: Praha: Dědictví Komenského, 1926.
- *Moje odpověď (1928)*
Nakladatelské údaje: Lipov: Ú.S.J.U. na Moravě, 1928.
- *Rozpravy metodické (1929)*
Nakladatelské údaje: Praha: Dědictví Komenského, 1929.
- *Plamenné povahy lidské: obrazy pro sociologii a pedagogiku (1932)*
Nakladatelské údaje: Lipov: J. Úlehla, 1932
- *Několik listů Josefa Úlehly (1934), (viz Příloha č. 6.)*
Nakladatelské údaje: Praha: Radhošť, 1934
- *Vychování rozumové, mravné a tělesné (1940), (viz Příloha č. 7.)*

Překlad: napsal Herbert Spencer, přeložil Josef Úlehla.

Nakladatelské údaje: Praha: Rohlíček & Sievers, 1940.

Předmětná hesla: výchova dítěte, rozvoj myšlení, etická výchova, tělesná výchova, výchova a vzdělání.

- *Vyšší matematika bez učitele: počet infinitesimální (1944)*

Nakladatelské údaje: Praha: Česká grafická Unie, 1944.

Seznam Úlehlovi bibliografie byl sestaven pomocí databáze Národní knihovny České republiky.

3 Časopis Volná škola

Časopis Volná škola: revue pro širší veřejnost vycházel v letech 1905 – 1914. První tři ročníky časopisu Volná škola vycházely 15. dne každého měsíce mimo července a srpna, a jejich roční předplatné činilo 2K 60h v Rakousku, 2K 80h v Německu a v ostatních státech činilo roční předplatné 3K 10h. Další ročníky vycházely 15. dne každého měsíce a to včetně července a srpna s ročním předplatným. Cena ročního předplatného se nepatrně zvedla. V Rakousku vyšlo roční předplatné čtenáře na 2K 80h, v Německu na 3K a v ostatních zemích na 3K 30h. Cílem tohoto časopisu bylo informovat čtenáře o školské reformě Volná škola, o boji s mocenskou politikou monarchie, s následky působení církve a jejími hodnotáři ve školství, informoval také o reformách školství v zahraničí (Amerika, Austrálie, Belgie, Francie, Rusko) a přinášel pedagogům nové poznatky z pedagogiky. Časopis Volná škola podléhal cenzuře, z toho důvodu se řada autorů podepisovala pod pseudonymy nebo používali pouze svoje iniciály. Některé články nejsou v časopise uvedené celé, protože část jejich obsahu byla zkonfiskována. V některých případech docházelo i k zabavení celého příspěvku a v časopise byl otištěn pouze autor a název příspěvku.

Společně s V. a VI. ročníkem časopisu Volná škola vycházela příloha pod názvem Věstník Volné myšlenky. Věstník Volné myšlenky obsahoval programy manifestů, cíle reforem, pozvánky na schůze a byly zde zveřejněny záznamy z průběhu schůzí hnutí „Volná myšlenka“. (Kubíček, 2004)

3.1 Redaktoři časopisu Volná škola

Během let 1905 – 1912 se několikrát změnilo vedení časopisu. Ročník I. (1905 – 1906) vedl redaktor Svetozar Úlehla. Lze se pouze domnívat, zda se jednalo o Josefa

Úlehlu nebo o jeho syna Svetozora Úlehlu. Josef Úlehla (1852 – 1933) používal pseudonymy: Svetozar Jesenský a Svetozar Miško, ale nikoliv Svetozar Úlehla. Jeho syn Svetozar Úlehla (20. stol.) byl vyučený knihtiskařem v Zábřehu, kde se první ročník časopisu vydával, ale není znám jeho datum narození pro lepší časové zařazení. Nelze přesně uvést, kdo byl prvním redaktorem časopisu Volná škola.

Na jeho místo nastoupil Karel Pelant, který byl redaktorem pro II. ročník (1906 – 1907) a časopis vedl až do 6. vydání III. ročníku (1907 – 1908). Karel Pelant (28. 10. 1874 Praha – 24. 1. 1925 Praha) byl českým novinářem, průkopníkem esperanta, volnomyšlenkářský polemik proti katolické církvi a proti maloburžoaznímu způsobu života. Věnoval se překladu anglické a americké literatury. Studoval na Uměleckoprůmyslové škole obor modelování, ale nakonec vystudoval žurnalistiku. Jako novinář byl zaměstnán v různých redakcích (Akademie, Ohlas doby, Rovnost, Čas, Revue revuí, Směr, Klas a Večer). Angažoval se v odborných a zájmových organizacích (Spolek občanů bez vyznání „Anfustin Smetana“, Volná myšlenka, První spolek esperantistů rakouských v Brně, Klub esperantistů v Praze). Navštívil Ameriku, kde se nechal inspirovat různými vzdělávacími programy. Mnoho jeho textů bylo zabaveno a jsou podepsány pseudonymi. Zemřel na následky dopravní nehody – při přecházení ulice když četl noviny. Byl populární mezi volnomyšlenkáři. Psal o něm Jaroslav Hašek a Josef Svatopluk Machar. Mezi jeho díla patří: *Pranýř klerikalismu* (1899), *Idea řeči mezinárodní* (1902), *Vatikán* (1907), *Otcové Volné myšlenky* (1907), *Redaktor* (1909), *Příští národ* (1909), *Sokolstvo a Volná myšlenka* (1909), *Mandle* (1918), *Anglicky radostně* (1919), *Amerika, jaká je vskutku* (1919), *Klíč k architektuře* (1920), *Knížka o našem Karlu Havlíčkovi* (1921) a *Čím nahradit stará náboženství?* (1921). (Encyklopedie Brna 2012, Wikipedia 2008)

Obr. 2.: Karel Pelant (1874 – 1925)

Po něm převzal vedení časopisu Dr. Theodor Bartošek (4. 11. 1877 Ždánice na Moravě – 5. 9. 1954, Praha). Dr. Theodor Bartošek byl československý politik a poslanec Národního shromáždění republiky Československé za Československou socialistickou stranu a poté za levicovou formaci Neodvislá socialistická strana dělnická neboli Socialistické sjednocení. Později se stal aktivním členem Komunistické strany Československa. Vystudoval práva na právnické fakultě Univerzity Karlovy. Stal se spoluzakladatelem Svazu českého studentstva a jeho prvním předsedou. Sblížil se také s českými anarchisty, především s jejich představitelem MUDr. Bohuslavem Vrbenským. V roce 1903 spolu s básníkem S. K. Neumannem založili Spolek volných myslitelů Augustin Smetana. Od roku 1905 vycházel časopis Volná Myšlenka a v následujícím roce byla založena i česká sekce této světové organizace, během jejíž existence sehrával Dr. Theodor Bartošek často stěžejní úlohu. Byl organizátorem světového kongresu Volné myšlenky v roce 1907. Od roku 1907 až do roku 1909 byl redaktorem časopisu Volná škola. Krom časopisu Volná škola působil jako předseda, vydavatel a redaktor v časopisech Neruda a Havlíček. Dr. Theodor Bartošek byl také spoluvůrcem první ústavy Československé republiky. Během svého života byl spolu s manželkou Marií Bartoškovou stíhán úřady. Mezi jeho díla patří: *Co je Volná Myšlenka?* (1914), *Klerikalism po stránce hospodářské* (1909), *Moderní společnost a církev* (1907), *O katolickém mnohobožství* (1908), *Odluka církve od státu a její důsledky* (1924), *Právo nekonfesijních* (1947), *Výklad rakouského práva manželského a snahy po jeho reformě* (1911) a další. (Historie Litvínovska 2010, Wikipedia 2012)

Obr. 3.: Dr. Theodor Bartošek (1877 – 1954)

Následovníkem Dr. Th. Bartoše byl Dr. Th. František Loskot (9. 2. 1870 Vraclav u Vysokého Mýta – 16. 2. 1932 Praha). Dr. Th. František Loskot po studiu skončení studia na gymnázium ve Vysokém Mýtě vstoupil do semináře v Hradci Králové, kde v roce 1893 byl vysvěcen na kněze. Jeho prvním působištěm byl Jablonec nad Jizerou, kde se zapojil do vlastenecké činnosti a stal se členem regionální severočeské Národní jednoty. Byl jednatelem a organizátorem kulturních akcí: přednášel, pořádal schůze, agitoval, sbíral prameny pro pamětní knihu a předměty pro Národopisnou výstavu i pro Pojizerské muzeum. V roce 1901 odešel z Jablonce nad Jizerou do Prahy, aby mohl pokračovat ve studiu. V roce 1903 získal doktorát z teologie. V dalším studiu pokračuje v Německu, ale z finančních důvodů se vrací zpět do Prahy. Rok 1904 se značná část českých i moravských kněží hlásila k reformnímu hnutí katolické moderny. Loskot se zapojil do Jednoty katolického duchovenstva, která usilovala o zlepšení hmotného a právního postavení kněžstva a snažila se o reformu církve. V dubnu 1907 byla Jednota katolického duchovenstva rozpuštěna a Loskot řešil svůj rozpor mezi nevírou a povinnostmi kněze. Nakonec se rozhodne vystoupit z církve a vzdát se tak kněžského úřadu. Od května 1908 do ukončení vydávání časopisu v roce 1909 rediguje modernistický čtrnáctideník *Nezmar*. V červnu 1911 získal doktorát z filozofie a na podzim 1911 odjíždí do Paříže, po návratu začal vydávat *Knihovnu vědy náboženské*. Stal se také redaktorem volnomyšlenkářských časopisů *Volná Myšlenka* a *Volná škola*. Loskotův pohled na náboženství se blíží přístupu nábožensko-dějinné školy. Cítil názorovou spřízněnost s francouzským modernistou A. Loisyem. Dále studoval historii prvotního křesťanství, bibli i církevní dogmata, odmítal

Ježíšovo božství, se zvláštní úctou přistupoval k Ježíši jako k člověku, Pavla z Tarsu pokládal za vlastního tvůrce náboženské soustavy, vytvořené z myšlenek židovství, křesťanství a orfismu. Z prací anonymně podepsaných: *O poddanství a robotě lidu selského* (1908), *Čechové a církev katolická* (1909), *Bezženství kněžské a jeho dějiny* (1910), *Milíč z Korměříže, otec české reformace* (1911), *Král Václav IV.* (1911), *Ježíš Nazaretský* (1913). Příspěvky do časopisů: *Rozhledy po filosofii náboženství* (1912), *Kněz a duch času* (1905), *Naše úkoly* (1906), *Morálka stará a nový* (1908 – 1909), *Od reformace k Volné myšlence* (1911 – 1912), *Úvahy biblické* (1913 – 1914). (Masarykova univerzita Filozofická fakulta, 2009)

Obr. 4.: Dr. Th. František Loskot (1870 – 1932)

3.2 Autoři příspěvků

Do časopisu *Volná škola* přispívalo mnoho autorů s různým zaměřením. Nejčastěji se jednalo o novináře, pedagogy, historiky, umělce, spisovatele, politiky, překladatele a kněží, kteří usilovali o reformu církve nebo vystoupili z jejich řad. I když jejich zaměření bylo různorodé, usilovali společně o reformu školství a o odstranění vlivu církve ve školství. Řada autorů se obávala pronásledování rakouských úřadů, a proto používali svoje pseudonymy. Některé pseudonymy bylo možné dohledat pomocí Slovníku pseudonymů v české a slovenské literatuře z roku 1973 (viz. Příloha č. 8). Nejvíce do časopisu přispívaly: František Pražák, Karel Václav Tuček, Karel Pelant, M. J. Lada, V. Hladký, Karel Mádl Boromejský, Luděk Moravský, Konrád Pospíšil, J. B. Vespero, Theodor Bartošek, Otakar Kádner, František Šimanovský, Eugène Bonnier, Eduard Beneš, Alferi Viktor, Alois Melichar, Jakub Všečeka, Božena Viková, Vincenc Červinka, Edgar Emil,

Jan Maria Guyau, Stanislav Hrubý, J. Nevole, Ledec, Lucius Michel, Josef Sulík, Sedláček Hanuš, R. Žižka.

Beneš Eduart (28. 5. 1884 Kožlany – 3. 9. 1948 Sezimovo Ústí) JUDr a PhDr., spoluzakladatel a druhý prezident ČSR. Pocházel z chalupnické rodiny Matěje Beneše. S podporou svého bratra Václava, učitele, vystudoval vinohradské gymnázium, po jehož absolvování studoval na pražské univerzitě filologii, filosofii a sociologii. Po roce odešel do Paříže, kde na Sorbonně a na Vysoké škole politických nauk studoval sociologii a politické vědy, později i práva na univerzitě dijonské. Zde také dosáhl doktorátu práv roku 1908 na základě disertační práce „*Le problème autrichien et la question tchéque*“ (Rakouský problém a česká otázka). Mimo Francii pobýval kratší dobu v Londýně, rok strávil v Berlíně. Při svých návštěvách zahraničí si všímal sociálního, politického i kulturního života. Zajímala ho hlavně otázka socialismu a dělnické hnutí. O svých dojmech a zkušenostech posílal články do českých časopisů. Časopis Volná škola otiskl celkem 6 jeho článků (*Ve francouzské škole, Boj o světovou školu v Anglii, Demokratism a škola, Lidové vzdělání v Belgii, Školské reformy ve Francii I., II. a Školské reformy ve Francii III., IV.*). Po návratu z ciziny dosáhl doktorátu na filofie na pražské univerzitě a stal se profesorem národního hospodářství na obchodní akademii v Praze. Nadále se věnoval vědecké práci a politické činnosti v pokrokové mládeži. V roce 1912 habilitoval na Karlově univerzitě a v roce 1913 na české technice v Praze. Byl velkým zastáncem školských reforem. Nutnost výchovy mu vyplývala z demokratického ideálu společnosti. Přikláněl se k myšlence, že moderní škola nesmí odporovat filosofii demokracie a jejím zvláštním úkolem je vychovávat ke skutečnému demokratickému soužití, k toleranci a sama ovšem musí být tolerantní. Své názory na tuto problematiku popisuje ve spisech *Školy a formy socialismu, Dělnické hnutí v Čechách a v Rakousku (1911), Naše politické vzdělání a potřeba vysoké školy sociálně-politické (1910)*. Další jeho spisy se zabývají spíše politickými a socialistickými otázkami společnosti. (Chlup, Kubálek, Uher, 1938, s. 93-100)

Obr. 5.: Eduard Beneš (1884 – 1948)

Kádner Otakar, PhDr. (11. 5. 1870 Úhonice - 6. 5. 1936 Poděbrady) byl to řádný profesor pedagogiky na Karlově universitě v Praze, kde studoval klasickou filologii a filosofii, stal se profesorem na středních školách, učil v Praze ale i na venkově. V roce 1907 se stal v Praze docentem, a v roce 1919 se stal řádným profesorem. Zastupoval prof. Drtinu v profesorské činnosti na universitě i v literárních úkolech. Po převratu se postavil do čela Pedagogického ústavu J. A. Komenského. Spolu s O. Chlupem budoval Školu vysokých studií pedagogických v Praze. Věnoval se pedagogickému studiu, jehož prvním významným výsledkem byla jeho knížka *„Příspěvky k pedagogice experimentální“* vydané v roce 1906. V roce publikoval první díl *„Dějiny pedagogiky“*, ve kterém se věnuje starověku a středověku. Dalším jeho významné pedagogické dílo *„Stručné dějiny pedagogiky a školství“* bylo určené jako učebnice pro učitelské ústavy. Usilovně pracoval na dějinách pedagogiky a v roce 1923 publikoval závěrečný III. díl *„Dějiny Pedagogiky“* zasvěcený převážně české pedagogice. V letech 1925 – 1926 publikoval rovněž trojdílné *„Základy obecné pedagogiky“*, podávající pouitivistický přehled tehdejší pedagogiky. Jeho příspěvky do časopisu *Volná škola* se však netýkali pouze pedagogiky, publikoval zde své reformní postoje a názory na působení církve ve školství (*Volná škola – střední, Zapadlá čítanka, Křesťanská mravouka do škol?, K otázce nuceného křtu dítek, Škola a idea národnostní a Nové typy středních škol Rakouských*). (Chlup, Kubálek, Uher, 1938, s. 582-584, Cipra, 2001, s. 241-242)

Obr. 6.: PhDr. Otakar Kádner (1870 – 1936)

Pražák František (1885 – 1947) učitel a publicista, rodák z Chroustovic u Vysokého Mýta. Byl to obětavý organizátor pedagogického ruchu na Moravě. Spoluzakladatel Ústřední pedagogické knihovny v Brně. Společně s V. Babákem se podílel na činnosti Společnosti pro výzkum dítěte. Sám přispěl k tomuto tématu cenou posmrtně vydanou publik „České dítě“ z roku 1948. Propagoval velké osobnosti z dějin výchovy, jako byl např. Komenský, Lindner a Purkyně. Patřil k iniciátorům mnoha pedagogických sjezdů a výstav. Společně s M. Šilhou, L. Hanusem a J. Bartoněm vedl od roku 1919 časopis Dílna lidskosti. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří: *G. A. Lindner (1912)*, *Národní pedagogika československá. In: Sborník České pedagogické společnosti (1918)*, *T. G. Masaryk jako spoluvůdce české školy a výchovy (1919)*, *Dějiny společnosti pro výzkum dítěte a péči o dítě (1926)*, *Americké dítě (1932)*, *Purkyně jako pedagog (1936)*, *České dítě (1948)*. (Cipro, 2001, s. 386)

Obr. 7.: František Pražák (1885 – 1947)

Karel Mádl Boromejský (15. 8. 1859 Nový Bydžov – 20. 11. 1932 Potštejně) byl český historik, kritik umění a profesorem na Umělecko-průmyslové škole v Praze. Patřil k předním kritikům generace 90. let 19. století. Ve své literární tvorbě se věnoval svému oboru historie a sepsal řadu životopisů jako např. *Antonín Chitussi* (1894), *Josef Mánes* (1905), *Jos. V. Myslbek* (1901), *Mikuláš Aleš* (1912), *21 poprsí v triforiu dómu sv. Víta v Praze* (1894), *Josefa Mánesa Orloj* (1894), *Sochy na Karlově mostě v Praze* (1921). (Wikipedia, 2010)

Konrád Pospíšil (19. 2. 1859 Nový Rychnov u Pelhřimova – 19. 3. 1910 Kamenice nad Lipou) byl učitelem a hudebníkem. Jeho publikace jsou hlavně z oboru pedagogiky, operety. Publikoval také překlady z němčiny. Mezi jeho díla patří: *Škola matkou a škola macechou* (1908), *Tři doktorky* (1910), *Rok v německé škole* (1908), *Co schází naší škole?* (1906), *Čtvero živlů rozumné výchovy dětí* (1908), *Výchovou k práci – práci k výchově* (1910), *Česká čítanka notová, již na základě lidové písně a praxe školní sestavil Konrád Pospíšil* (1909). (Baila, 2012)

Eugène Bonnier (4. 1. 1856 La Réunion- 15. 1. 1894 v bitvě u Tuaregy) byl to francouzský voják a rytíř Legion d'honneur. V časopise *Volná škola* byly vydány překlady jeho dopisů pod titulem „*Volné Listy z Francie*“. (Wikipédia 2012)

Obr. 8.: Eugène Bonnier (1856 - 1894)

Alois Melichar (20. 2. 1841 Rokycany – 22. 1. 1907 Postupice u Benešova) byl lesníkem. Ve svých spisech se věnoval oboru lesnictví. Z beletrie je známá jeho kniha *Městy a městečky* (1913). (Bail 2012)

PhDr. Jakub Všečetka (24. 7. 1850 Třebíč – 10. 1. 1931 Jičín) psal pod pseudonymem Dr. Horecký a Dr. Rámský. Ve svých spisech se věnoval pedagogice, filosofii a psychologii. Psal také turistické průvodce. Mezi jeho spisy a knihy patří: *Průvodce Prachovskými skalami* (1922), *Individuální výchova* (1920), *Průprava pro filosofii: Pomůcka pro studující mládež i pro každého jiného* (1924), *Několik myšlenek o reformě gymnasia* (1902), *Průvodce Jičínskem* (1923). (Bail 2012)

Božena Viková (30. 7. 1862 Pardubice – 18. 3. 1934 Libočany u Žatce) byla česká nacionalistická politička, spisovatelka s feministickou tendencí a dramatička. Angažovala se do politiky za mladočeskou stranu a v roce 1912 se stala první českou ženou zvolenou do Českého zemského sněmu. Sněm se v té době kvůli českoněmeckým sporům nescházel, a proto otázka, zda by jí úřady dovolili svůj mandát vykonávat, nebyla nikdy vyřešena. V letech 1918 – 1920 zasedala za Československou národní demokracii v Revolučním národním shromáždění. Po parlamentních volbách v roce 1920 získala dokonce senátorské křeslo v Národním shromáždění za národní demokraty. Vystupovala proti rozšiřování německé moci v pohraničí, neznalosti českého jazyka u dětí, ale také Židům či Masarykovi. Obdivovala předsedu své strany nacionálně-konzervativního politika Karla

Kramáře. V roce 1927 byla za své literární a dramatické dílo jmenována členkou České akademie věd společně s Eliškou Krásnohorskou. V románové tvorbě obhajovala ženskou emancipaci, feministické zásady proti mužům a to přesto, že prožila šťastné manželství. Napsala i několik cestopisů, drama pro Stavovské a Národní divadlo, politicky zaměřených spisů. Používala pseudonym Ignota. Mezi její díla patří: *Po svatbě* (1892), *Nové povídky* (1892), *Staří mládenci a jiné povídky* (1901), *Vzpoura* (1901), *Minulost* (1895), *Medřická* (1897), *Má lásko* (1908), *Dál!* (1912), *Sebrané spisy* (1919 – 1922), *Před lety* (1920), *Sběratelka starožitností* (1890), *Dospělé děti* (1909), *Reprezentantka doma* (1911), *Lidé* (1909), *Holčička* (1905). (Wikipedie, 2012)

Obr. 9.: Božena Viková (1862 - 1934)

Vincenc Červinka (2. 8. 1877 Kolín – 2. 10. 1942 Praha) byl český novinář, publicista, překladatel, divadelní a literární kritik. Během první světové války se zapojil do I. odboje proti Rakousku – Uhersku. V roce 1896 odmaturoval na kolínském gymnáziu, ve studiu pokračoval na Univerzitě Karlo-Ferdinadově v Praze medicínu. Z medicíny brzy odešel a začal se věnovat filologii a novinářství, jež studoval v Berlíně a v Petrohradu. Po návratu do Čech působil jako odpovědný redaktor v týdeníku Slovo. V roce 1905 odcestoval na rok do Petrohradu jako zpravodaj Národních listů. Spolu s Karlem Kramářem založil časopis Nová česká politika, který byl později přeměněn na deník Den a stal se jeho redaktorem. Spolupracoval s časopisem Zlatá Praha, Osvěta, České revue, Lumír a zvon. Věnoval se také literárním překladům, především z ruštiny a dalších slovanských jazyků. Překládal díla Leonida Andrejeva, Arkadije Averčenko, Ivana Bunina,

Denise Fonvizina, Vasilije Němroviče-Dančenka a dalších. Sympatizoval s politikou Karla Kramáře a zároveň se svobodným zednářstvím. V První světové válce se zapojil do I. odboje. V roce 1915 byl zatčen a odsouzen k trestu smrti pro velezradu a vyzvědačství. Po smrti Františka Josefa I. mu byla udělena milost a trest byl snížen na 20 let. Po vyhlášení samostatného Československa byl zvolen předsedou Syndikátu denního tisku československého. Pronásledovaly ho rakouské úřady, a proto používal řadu pseudonymů: E. Adámek, Ervín Kačer, Vikentij Osipovič Červinka, Campanus, Tantris, V. Č., Č., E. Ad., E. A., V. Kol, Viki, Samo, A-Z. Mezi jeho vlastní publikace patří: *Novinářská technika, zpravodajství a jeho organizace* (1914), *Naši na Sibiři* (1921), *Listy z Ameriky* (1920), *Moje rakouské žaláře, Vzpomínková kronika z let 1914 – 1917* (1928), *Z doby persekucí a kriminálů: Vzpomínky českých novinářů a literátů* (1920), *L. N. Tolstoj v zrcadle současníků* (1930), *Lev Tolstoj: První vzpomínky a vzpomínky z dětství* (1928), *Povídky a hry kdysi potlačené* (1929), *Falešný kupon a jiné práce* (1930). (Wikipedie, 2012)

Obr. 10.: Vincenc Červinka (1877 - 1942)

Edgar Emil (5. 9. 1884 Praha – 30. 1. 1963 Praha) vlastním jménem Emil Kratochvíl byl český architekt, teoretik architektury, publicista, redaktor. Mezi jeho díla patří: *Dnešní vývoj řemesla* (1919), *Moderní byt* (1927), *Zodpovědnost umělecké výchovy* (1910). (Wikipedie, 2012)

Hanuš Sedláček (24. 1. 1871 Bobnicích u Nymburka – 1950). Od roku 1899 až do roku 1939 působil na různých školách jako učitel, poté byl ředitelem obecné školy. Psal vesměs knihy pro děti, jako *Zlaté klíčky od srdíčka* (1920), *Kytka pampelišek* (1927),

Prsten Maurského kupce (1918), mimo to překládal z polštiny a ruštiny. (Databáze Knih, 2012)

3.3 Obsahy časopisu *Volná škola*

Autoři příspěvků neměli vyhrazený stupeň vzdělání, problematika reformy „*Volná škola*“ zasahovala do všech stupňů vzdělání tj. obecných škol, středních škol, vyšších středních škol a univerzit. Přehled obsahů časopisu *Volná škola* je podrobně zpracován v příloze č. 9.

Grafické znázorněné obsahy časopisu *Volná škola* byly vytvořeny podle submisivního pohledu na danou problematiku do sedmi kategorií.

Kategorie nazvaná „Školství“ obsahuje články zabývající se školskými zákony, školským systémem, sociálním zabezpečením učitelů a vlivem monarchie na školu.

Ukázka článku spadající do kategorie „Školství“:

Jubileum školského zákona

14. května bude to 40 let, kdy vešly v život nynější základní zákony školské.

Učitelstvo německé chystá se k velkolepým oslavám tohoto jubilea a vyzývá i autonomní korporace k slavnosti.

Že my Čechové nemůžeme oslavovati školské zákony z roku 1869, to je patrné už se stanoviska našeho národního. Školské zákony z r. 1869 jsou jistě velikým činem politickým, jsou konečným osvobozením obecné školy ze spárů uchvatitelky církve. Nic nevadí, že je proklela a poznačila za dílo d'áblov.

Zákonem tím vzata byla škola církvi, aby stala se výhradním majetkem a míčem v rukou – rakouského byrokratismu, rakouského centralistického státu. Vyčichl na čas duch římanství z našich škol, aby načichl duchem rakušanství a jeho mrtvé ideje.

Kategorie nazvaná „Pedagogika“ obsahuje články o nových poznatcích z oboru pedagogiky, seznamuje s novými metodami ve vzdělávání. Součástí této kategorie je i řada článků zabývajících se učebnicemi a to především čítankami. Řadí se sem i články řešící problém nekázně studentů... (Bartošek, 1909, s. 9)

Kategorie nazvaná „Pedagogika“ obsahuje články pojednávající o metodách vzdělávání, o metodických pomůckách používaných při vyučování. Zabývá se vztahy mezi učitelem a žákem, učitelem a rodičem. Řeší i kázeňské přestupky žákům, s nimiž se ve škole nově setkávají.

Ukázka článku spadající do kategorie „Pedagogika“:

Obrázky našich dětí

Vnikneme-li v zajímavý život našich dětí, v jejich vlastní svět, doznáme jistě, že největším a také nejlépe chráněným pokladem dětí jsou obrázky. U každého dítěte najdeme snůšky obrázků tak zajímavých – jak různých. A děti pečlivě stráží tyto své obrázky, neboť pro ně znamenají často nejmilejší hračky jich mnoho nenahraditelných a nejlepších přátel, s nimiž dítě rádo a s celou svou dětskou duší po celé hodiny i dny hovoří.

Co znamenají všechno obrázky pro dětskou duši, pochopíme nejlépe, když sami vzpomeneme dětství svých let a všech těch vlivů, jež na nás obrázky měly. Učitelé a rodiče, kteří nepřehlížíjí vniterný život svých dětí, snadno vypořádají mohutný vliv obrázků na vnímavé dětské duše. Bohužel doposud rodiče i učitelé málo pozornosti věnovali na pohled nepatrným ale dětem snad nejdůležitějším průvodcům jich života: obrázkům.... (Volná škola, 1906 - 1907, s. 11,12)

Kategorie nazvaná „Reforma“ informuje čtenáře o průběhu školských reforem, o cílech a programech reforem. Tyto články, také ukazují, co bylo důvodem k reformě školství. Patří sem i náměty na reformy ze zahraničí.

Ukázka článku spadající do kategorie „Reforma“:

Co je to volná škola?

Předem: I. Volné dítě, čili svobodný rozvoj schopností a vloh. Toho docílíme:

- 1. Vyučovacím jazykem mateřským.*
- 2. Snížením počtu dětí v třídách.*
- 3. Založením pomocných škol.*
- 4. Zrušením tak zvaných úlev v docházce.*

5. *Ochranou dětí před výdělečnou prací.*
6. *Zrušením školního platu a udělením potřeb zdarma.*
7. *Příspěvkem státu na školy národní.*

Dále: II. Volný učitel, čili dosažení nejdokonalejších vychovatelů příštího lidstva: Toho docílíme:

1. *Vyšším vzděláním učitelstva.*
2. *Pedagogickou jeho neodvislostí.*
3. *Občanskou jeho neodvislostí a svobodou.*
4. *Hospodářským jeho zabezpečením.*

A za III.: Volná škola, čili rozumná, dokonalá organisace školství. tj.:

1. *Dokonalé právo hlasovací do všech institucí.*
2. *Zlidovění a samospráva školství.*
3. *Odluka školy od církve...*(Volná škola, 1906 - 1907, s. 149)

Kategorie nazvaná „Církev“ obsahuje hlavně články zaměřené proti církvi. Je zde napadán vliv církve a její víry na vzdělání a výuku. Řada článků se věnuje pronásledování pedagogů církví. Odstranění vlivu církve ve školství bylo jedním z bodů školské reformy „*Volné školy*“.

Ukázka článku spadající do kategorie „Církev“:

Náboženství v dějepisných učebnicích

Jest smutným faktem, že klerikalismus bují též v dějepisných učebnicích na veřejných školách rakouských proti zákonitému interkonfessionálnímu rázu škol a jejich světského učiva.

Dítky vyznání nekatolických, víry Mojžišské anebo bezkonfesijní, mají zákonem zaručené právo, aby světským učivem školním nebyly uráženy ve svých citech mravních a náboženských, aby nebyly uváděny v posměch a opovržení jinověrců.

Proto všechny učebnice veřejných škol mají býti nestranné nábožensky, a mají obsahovati pouze události vědecky zaručené, anebo jako domněnky označené. Za výstražný příklad špatné a klerikální učebnice možno uvésti „Šembera-Koníř: Obrazy z dějepisu všeobecného“, až do dnes užívá se jí hojně na školách pražských i venkovských... (Volná škola, 1910 - 1911, s. 13)

Kategorie nazvaná „Překlad“ obsahuje články, které byly do časopisu přeloženy ze zahraničí. Jedná se především o překlady z francouzštiny, angličtiny a ruštiny. Překlady pedagogických článků ze zahraničí mělo pro tehdejší pedagogiky velký význam a především jim byly vzorem pro školské reformy u nás.

Ukázka článku spadající do kategorie „Překlad“:

O tělesném trestu

(Christenses – Dalssgaard, přeložil J. F. Khun)

Tělesným trestem rozumím tuto každé dotknutí se dítěte, jímž se má vzbuditi pocit bolesti, a to od nejjemnějšího klepnutí přes prsty až k nehrubšímu a nejsurovějšímu zacházení s dítětem.

Je tedy veliký rozdíl mezi tresty, a nesnadno jest vymeziti hranice trestu lehkého a těžkého. Lze však dáti za pravdu těm, kteří tvrdí, že duševní trest může býti krutější než tělesný. Porovnáváme-li však různé stupně trestu tělesného, i tu shledáme veliký rozdíl.

Tělesný trest považuji za nevhodný prostředek kázeňský a bezcenný, ne-li přímo škodlivý prostředek výchovný. Jeť symbolem výchovné soustavy, ve které převládá v nynější době zajisté přežilá zásada práva silnějšího nad slabším... (Volná škola, 1905 - 1906, s. 146)

Kategorie nazvaná „Kultura“ obsahuje články o kulturním dění. Krom informací o kulturním dění poskytují čtenáři rozšíření znalostí v této disciplíně.

Ukázka článku spadající do kategorie „Kultura“:

O zábavách.

Několik slov pořadatelům zábav a učitelstvu.

Žijeme v době zimních zábav a radovánek.

Připomínáme hned předem, že nejsme z těch, kteří by bránili lidem v radostech a veselí. Nikoliv, my jsme přesvědčení, že radost, veselost, žert, šprým a p. jsou přímo potřebou lidskému duchu a celý směr našeho působení cílí k tomu, aby život člověčenstva byl šťastnější, spokojenější a veselejší.

Avšak ponejvíce nemůžeme souhlasiti s tím, jakým způsobem dnes lidstvo se baví.

Většina lidí spatřuje vrchol radosti v duchaprázdných a banálních zábavách a plesích, které jsou pravou pohromou pro lidský vkus, cit i zdraví.

Hloupé a směšné kuplety, většinou literárně bezcenné a pravidelně strašlivě hrané divadelní kusy, vyděračné tomboly, zdraví ničící od večera do bílého rána trvající tanec v prachu a kouři atd., to bývá obraz zábav a plesů našeho lidu, jež ke všemu jsou velice drahé. Tělo i duše nemají z toho nic, než trochu pozlátkové „radosti“, ale za to přemíru únavy znechucení a často i hnusu....(Volná škola, 1908 - 1909, s. 134)

Kategorie nazvaná „Ostatní“ obsahuje různé typy článků. Velkou část těchto článků tvoří příspěvky pro mladé čtenáře, které je informují o Zemi, o vesmíru, o přírodě a faktech, které jim ve škole nemohou být sdělena. Jsou zde také obsaženy články, které obsahují životopisy významných pedagogů. Jsou zde otištěny části knih, vydávané na pokračování.

Ukázka článku spadající do kategorie „Ostatní“.

O vesmíru

(Články pro děti)

1. Astrologie – astronomie

Před třemi sty léty učila astrologie, či hvězdopravectví, že hvězdy a jiné události v nekonečném vesmíru mají bezprostřední vliv na osudy jednotlivých lidí na zemi.

Proto také každý zámožnější šlechtic měl ve svém domě časohled (horoskop), přístroj, dle kterého hvězdopravec (astrolog) pátral ve hvězdách po příštích osudech svého pána.

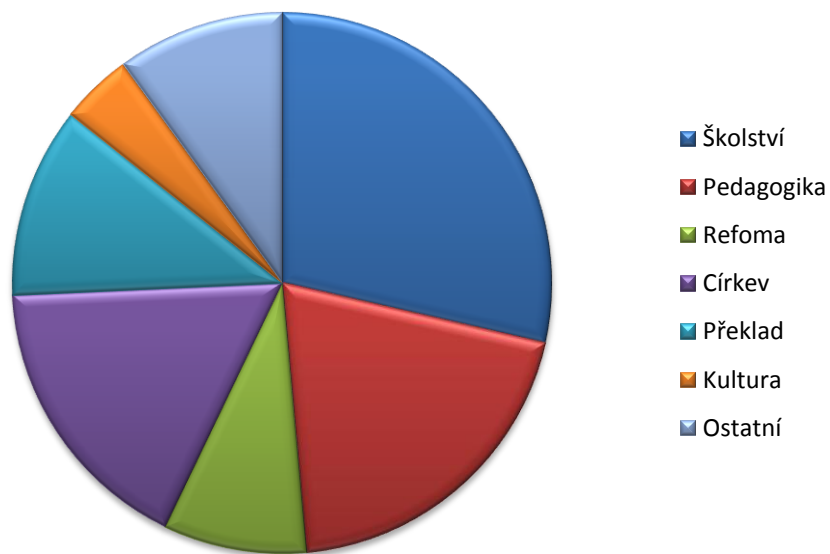
Astrologie nyní pominula a její místo zaujala astronomie, čili hvězdářství.

Hvězdářství popisuje hvězdy, stanoví jejich vzdálenost od slunce i od země, určuje jejich složení, u oběžnic určuje délku jich oběhu atd. Poučuje nás, že i naše země je jen nepatrným práškem v prostoru světovém.

2. Vývoj sluneční soustavy.

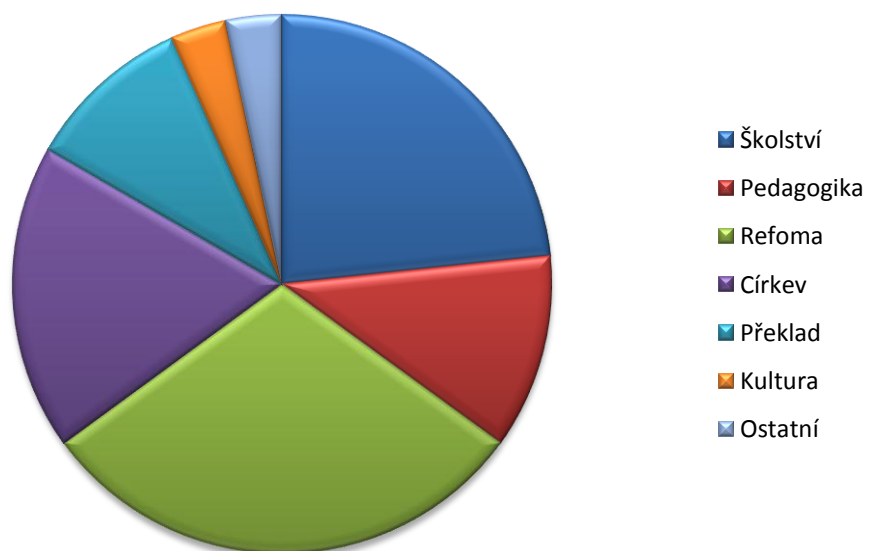
Částičky plynu, jimiž naplněn byl světový vesmír, následkem vzájemné přitažlivosti upadnou v otáčivý pohyb, který jest z počátku nepravidelný a rušený přistoupením nových hmot. Později se ustálí kolem společné osy a rozžhaví se. Vidíme na obloze matným světlem třpytící se mlhovinu složenu ze žhavého, téměř stejně rozděleného plynu... (Volná škola, 1910 - 1911, s. 18)

Ročník I. 1905 - 1906

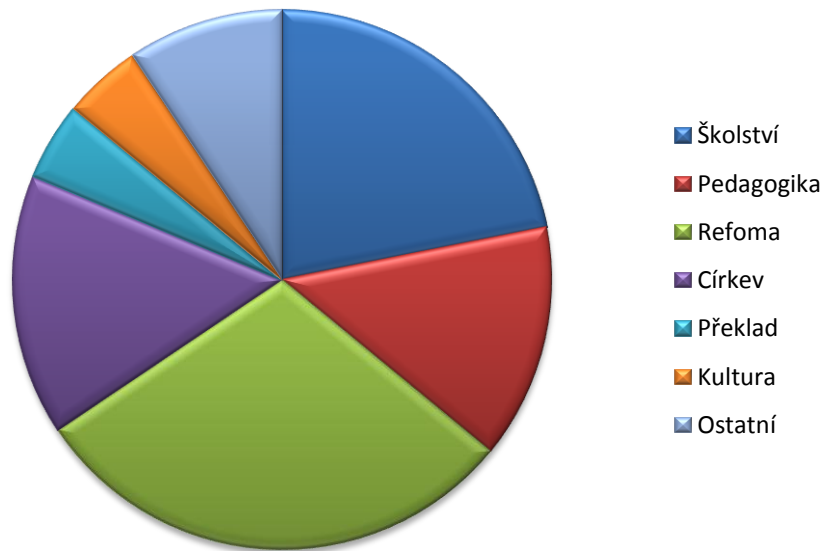
Graf 1.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola I. ročníku (1905 - 1906)

Ročník II. 1906 - 1907

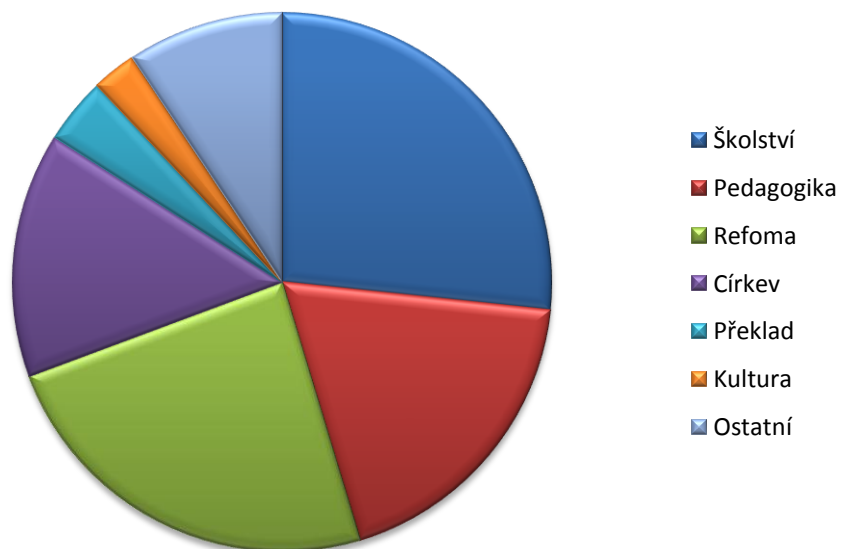
Graf 2.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola II. ročníku (1906 –1907)

Ročník III. 1907-1908

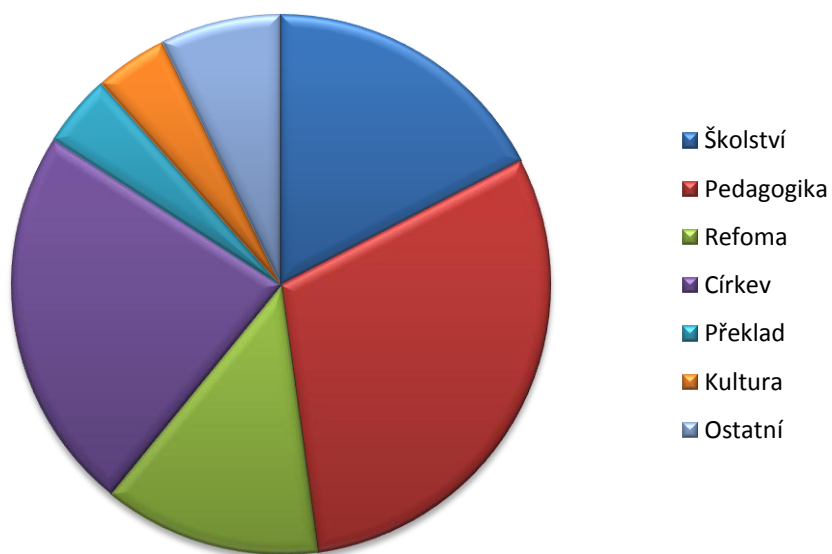
Graf 3.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola III. ročníku (1907 -1908)

Ročník IV. 1908 - 1909

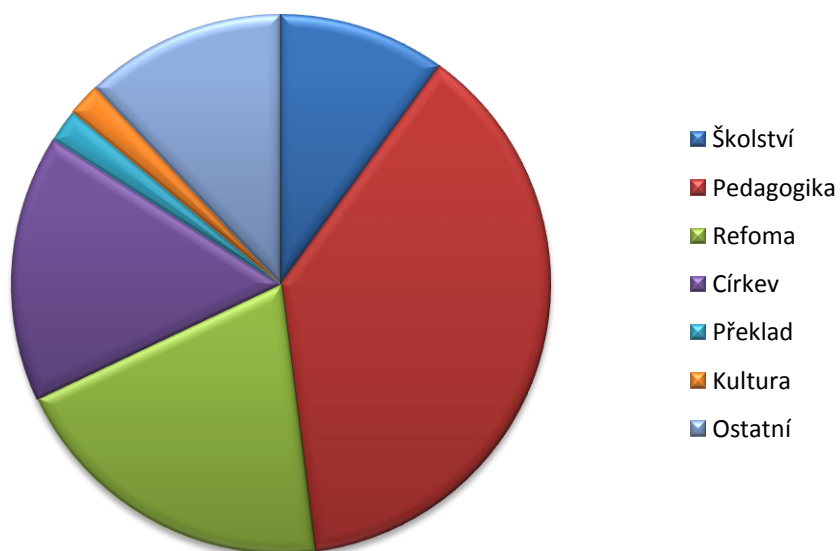
Graf 4.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola IV. ročníku (1908 -1909)

Ročník V. 1909 - 1910

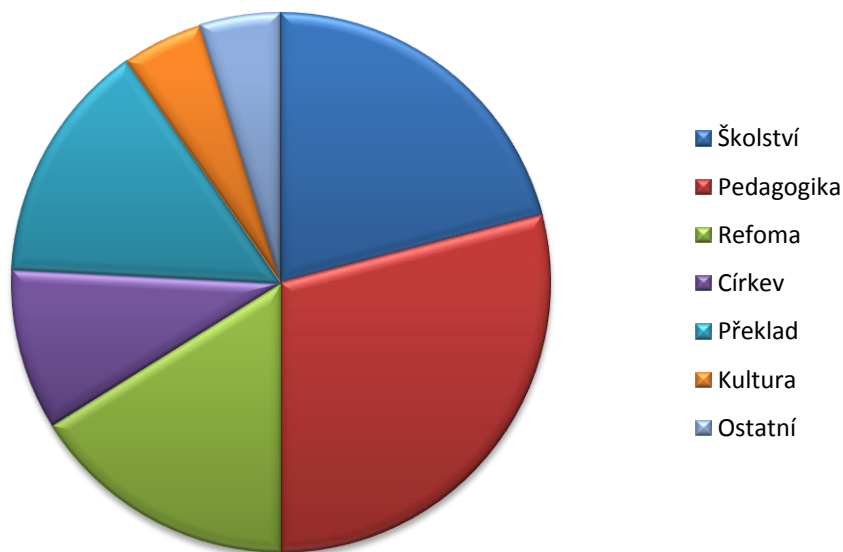
Graf 5.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola V. ročníku (1909 –1910)

Ročník VI. 1910 - 1911

Graf 6.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola VI. ročníku (1910 -1911)

Ročník VII. 1911 - 1912

Graf 7.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola I. ročníku (1911 – 1912)

Do grafického znázornění nejsou začleněné Různé zprávy. Tuto část mělo každé vydání časopisu Volná škola. Obsahovala zprávy informující o konání se schůzí, zasedání, besed, o nově vyšlých literaturách a probíhajících kulturních akcích. Byly zde otištěny reakce čtenářů. Různé zprávy obsahovaly i reklamy.

3.4 Vydavatelé

Vydavatelem časopisu Volná škola byl od roku 1906 Svetozar Úlehla. Tisk I. ročníku (1905 – 1906) zprostředkovalo Družstvo knihtiskárny v Zábřehu. Vydávání II. ročníku časopisu se přesunulo do Prahy. Vydavatelem se stal Julius Myslík a zůstal jím až do roku 1911. Tisk zprostředkovala Knih tiskárna Dyk a Ryby v Praze Vršovcích. Od roku 1911 byl vydavatelem Josef Růžička, kterého v roce 1912 vystřídal Theodor Bartošek. Krom vydavatele se změnila i tiskárna, VII. ročník tiskly Dělnické Knih tiskárny v Praze.

ZÁVĚR

Dění v českých zemích vedlo lidi k reformám. Reformy se týkaly také školství. Bojovaly proti rakouské monarchii, která rozhodovala o našich školách a neuznávala náš mateřský jazyk. Reformátoři stáli také proti církvi, která kladla na naše školy velký nárok. Používala je však k propagaci svého náboženství a do výuky nepouštěla žádné vědecké novodobé objevy. Nespokojenost s vedením školství církví bylo jedním z důvodů vzniku školské reformy, která byla nazývána reforma „Volná škola“. K rozvoji této reformy přispívaly literární práce zahraničních autorů a vůbec reformy školství probíhající nejen v Evropě, ale také v Americe a Austrálii.

Jedním z hlavních hlasatelů Volné školy byl Josef Úlehla. Tento významný český pedagog, propagoval nové pedagogické myšlení. Důkazem toho je řada jeho významných pedagogických spisů. Úlehla do školství přispěl i mnoha učebnicemi, ze kterých se dá čerpat i dnes. Svůj život zasvětil reformě školství a bojům proti církvi, což mělo na jeho osobní život velký dopad. Byl neustále pronásledován úřady a poslán do vyhnanství. Nikde se nezdržel déle než pár let, zvláště pak když jeho obliba v místě pobytu u lidí vzrůstala.

Na rozšíření reformy Volné školy se také podílel časopis Volná škola. Do tohoto časopisu přispívala řada významných českých osobností, které měli k danému tématu, co říci. Nejednalo se pouze o pedagogy a školské pracovníky, ale často jimi byli i politici, umělci, spisovatelé, publicisté, lékaři, filozofové a sociologové. Po celé období, kdy časopis vycházel, přinášel aktuální příspěvky z oblasti nových pedagogických metod, školství, politiky a kultury. Velmi často se v časopise objevují publikace zaměřené proti církvi a jejímu vlivu na školství. V časopisu byly také uvedeny překlady zahraničních příspěvků. Součástí této práce je i zpracovaný grafický přehled, který nám zobrazuje, jaké články byly v časopisu publikovány. Grafy vyjadřují v procentech tematický podíl uvedených článků v jednotlivých ročnících. Z toho lze posoudit, jakým směrem se časopis v daném ročníku ubíral. Toto jedinečné grafické zpracování nám dává možnost srovnat vývoj publicistického zaměření časopisu.

Některé školské problémy, které se objevují na přelomu 19. a 20. století se shodují s problematikou dnešního školství.

Ke zpracování této práce, byly využity archívy Národní knihovny České republiky a Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje.

LITERATURA

Baila: Jakub Všeťka. [online]. [cit. 2012-12-04]. Dostupné z:
<http://baila.net/autor/91658976/jakub-vsetecka>

Baila: Konrád Pospíšil. [online]. [cit. 2012-12-04]. Dostupné z:
<http://baila.net/autor/53470785/konrad-pospisil>

Božena Viková - Kun tick . In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-12-04]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%BEena_Vikov%C3%A1-Kun%C4%9Btick 

CACH, Josef, Hana K   KOV , Jaroslava PE KOV , Karel R  DL, Josef VALENTA a Boris UHER. *Výchova a vzdělání v  esk ch d j n ch III. d l - 2.  st: Podobizny a jejich problémy*. Praha: Univerzita Karlova, 1991.

CACH, Josef. *Otakar K  dner: Pedagogika, školství a jejich dějiny*. Praha: Státní pedagogick  nakladatelství, 1981.

CIPRO, Miroslav. *Slovník pedagogů*. 1. vyd. Praha: M. Cipro, 2001, 552 s. ISBN 80-238-6334-7.

Datab zeknih.cz: Hanuš Sedláček. [online]. [cit. 2012-12-04]. Dostupné z:
<http://www.databazeknih.cz/autori/hanus-sedlacek-11989>

Dějiny zem  Koruny  esk . 2., opr. a dopl. vyd. Editor Pavel B lina, Jiří Pokorn . Praha: Paseka, 1993, 328 s. ISBN 80-851-9260-8.

Emil Edgar. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-12-04]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Emil_Edgar

Encyklopedie dějin města Brna: Karel Pelant. [online]. [cit. 2012-12-04]. Dostupné z:
http://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=2385

Eug ne Bonnier. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-12-04]. Dostupné z:
http://fr.wikipedia.org/wiki/Eug%C3%A8ne_Bonnier

František Loskot. [online]. [cit. 2012-12-04]. Dostupné z:
<http://www.phil.muni.cz/fil/scf/komplet/loskot.html>

HAVELKA, Emanuel. *O pedagogických a školských reformách Josefa Úlehly, podle jeho filosofie a jeho praxe*. Praha: Dědictví Komenského, 1933.

HAVELKA, Emanuel. *Volná škola*. Zábřeh: Družstvo knihtiskárny, 1907.

Historie Litvínovska a okolí: Theodor Bartošek. [online]. [cit. 2012-12-04]. Dostupné z:
<http://litvinov.sator.eu/encyklopedie/pozoruhodni-spoluobcane/bartosek-theodor>

CHLUP, Otakar, Josef KUBÁT a J. UHER. *Pedagogická encyklopedie I. díl*. Praha: Novina, 1938.

CHLUP, Otakar, Josef KUBÁT a J. UHER. *Pedagogická encyklopedie II. díl*. Praha: Novina, 1939.

CHLUP, Otakar, Josef KUBÁT a J. UHER. *Pedagogická encyklopedie III. díl*. Praha: Novina, 1940.

JŮVA, Vladimír a Vladimír JŮVA. *Stručné dějiny pedagogiky: úvod do studia oboru*. 6., rozš. vyd. Brno: Paido, 2007, 91 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-7315-151-5.

Karel Boromejský Mádl. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-12-04]. Dostupné z:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Boromejsk%C3%BD_M%C3%A1dl

Karel Pelant. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-12-04]. Dostupné z:
http://eo.wikipedia.org/wiki/Karel_Pelant

KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008, 224 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4724-294.

KUBÍČEK, Jaromír. *Česká retrospektivní bibliografie*. V Brně: Vydalo nakladatelství Lector benevolus pro Sdružení knihoven ČR a Moravskou zemskou knihovnu, 2004, 446 s. ISBN 80-862-4927-1.

Malá ilustrovaná encyklopedie A-Ž. 1. vyd. Praha: Encyklopedický dům, 1999, 1213 s. ISBN 80-860-4412-2.

PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2006, 271 s. ISBN 80-717-8944-5.

TÁBORSKÝ, František. *Několik listů Josefa Úlehly*. Praha: Radhošť, 1934.

Theodor Bartošek. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-12-04]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Theodor_Barto%C5%A1ek

VÁŇOVÁ, Růžena, Karel RÝDL a Josef VALENTA. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. díl - 1. svazek: Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem*. Praha: Univerzita Karlova, 1992.

Vincenc Červinka. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2012-12-04]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Vincenc_%C4%8Cervinka

Volná škola: pedagogická revue pro širší veřejnost. Praha: František Loskot, 1909 – 1910.

Volná škola: pedagogická revue pro širší veřejnost. Praha: František Loskot, 1910 – 1911.

Volná škola: pedagogická revue pro širší veřejnost. Praha: František Loskot, 1911 – 1912.

Volná škola: pedagogická revue pro širší veřejnost. Praha: Karel Pelant, 1906 – 1907.

Volná škola: pedagogická revue pro širší veřejnost. Praha: Karel Pelant, 1907 – 1908.

Volná škola: pedagogická revue pro širší veřejnost. Praha: Theodor Bartošek, 1908 – 1909.

Volná škola: pedagogická revue pro širší veřejnost. Zábřeh: Svetozár Úlehla, 1905 – 1906.

VOPRAVIL, Jaroslav Stanislav. *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.

VRÁNA, Stanislav, ed. *Josef Úlehla: jeho myšlenky a snahy o novou školu*. V Brně: Vydavatel. odbor Ústřed. spolku učitelského na Moravě a ve Slezsku, 1922.

SEZNAM OBRÁZKU

<i>Obr. 1.: Josef Úlehla (1852 – 1933).....</i>	<i>21</i>
<i>Obr. 2.: Karel Pelant (1874 – 1925)</i>	<i>43</i>
<i>Obr. 3.: Dr. Theodor Bartošek (1877 – 1954)</i>	<i>44</i>
<i>Obr. 4.: Dr. Th. František Loskot (1870 – 1932)</i>	<i>45</i>
<i>Obr. 5.: Eduard Beneš (1884 – 1948)</i>	<i>47</i>
<i>Obr. 6.: PhDr. Otakar Kádner (1870 – 1936)</i>	<i>48</i>
<i>Obr. 7.: František Pražák (1885 – 1947).....</i>	<i>49</i>
<i>Obr. 8.: Eugène Bonnier (1856 - 1894)</i>	<i>50</i>
<i>Obr. 9.: Božena Viková (1862 - 1934)</i>	<i>51</i>
<i>Obr. 10.: Vincenc Červinka (1877 - 1942).....</i>	<i>52</i>

SEZNAM TABULEK

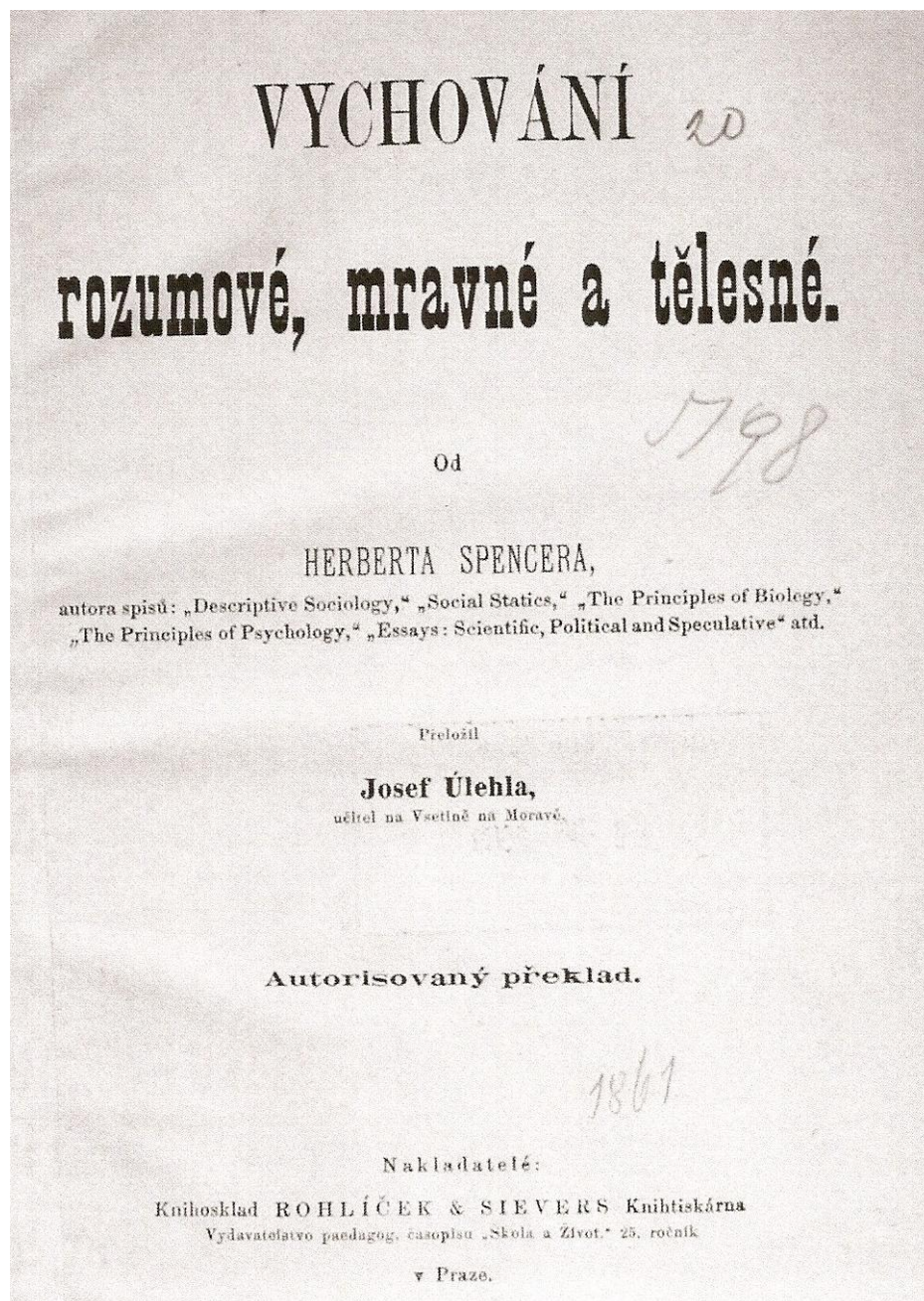
<i>Tab. č. 1.: Stručný politický a pedagogický přehled dění v zahraničí a na našem území ...</i>	<i>18</i>
--	-----------

SEZNAM GRAFŮ

<i>Graf 1.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola I. ročníku (1905 - 1906)</i>	<i>59</i>
<i>Graf 2.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola II. ročníku (1906 –1907)</i>	<i>59</i>
<i>Graf 3.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola III. ročníku (1907 -1908).....</i>	<i>60</i>
<i>Graf 4.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola IV. ročníku (1908 -1909).....</i>	<i>60</i>
<i>Graf 5.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola V. ročníku (1909 –1910).....</i>	<i>61</i>
<i>Graf 6.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola VI. ročníku (1910 -1911).....</i>	<i>61</i>
<i>Graf 7.: Zobrazení rozložení obsahu časopisu Volná škola I. ročníku (1911 – 1912).....</i>	<i>62</i>

PŘÍLOHY

Příloha č. 1.: Vychování rozumové, mravné a tělesné od Herberta Spencera. Překlad Josef Úlehla.

Vychování rozumové, mravné a tělesné od Herberta Spencera.

Příloha č. 2.: Doslov Josefa Úlehly k Herbertu Spencerovi a jeho knize Vychování rozumové, mravné a tělesné.

Podáváje veřejnosti české, zvláště pak učitelstvu našemu, překlad Herb. Spencerova spisu: The Data of Ethics, činím tak jsa přesvědčen, že je to nejdůležitější zjev v evropské literatuře mravovědecké století našeho, jím stává se mravouka vědou induktivní a zařaduje se mezi ostatní vědy induktivní.

Z toho vychází ovšem značný rozdíl mezi spisem tímto a mravoukami, jež u nás uznávány jsou, mravoukami totiž německých soustav filosofických, na kteréžto soustavy se u nás často pohlíží jako na zjevy bezmála nadpřirozené.

Odtud mnozí popíráti budou snad možnost indukce na poli zkoumání mravního, jelikož ji popírají na poli duševním vůbec.

Možnost indukce na poli duševním dokazují už i netušené výsledky bádání biologického. Avšak dá se o tom vésti důkaz také nepřímou cestou, že nynější i minulé metody věd duševních přirovnáme k nynějším i minulým metodám kterékoli vědy induktivní, a pak popatříme, nejsou-li alespoň výsledky method starších tu i tam stejné, vedouce k neúspěchu stejnému. Za přírodní zvolíme poměr středověké alchymie k nynější lučbě theoretické.

Alchymisté středověcí odvozovali zákony přírodní pouze ze svého o tom přemýšlení, ze svého názoru vnitřního. Jim nejprve o to se jednalo, názorem vnitřním vystihnouti podstatu života, podstatu kovův atp., a rozhodnuvše, že podstatou touto jest to či ono, pokoušeli se dle toho lučebním svařováním vytvořiti život buď v podobě skutečného ústrojného těla, nebo kapaliny tajemné, přenášeli hustotu, barvu a lesk s kovu na kov atd.

Nynější theoretická lučba opírá se pouze o výsledky trpělivého pozorování vědeckého, a přestupuje k dedukci teprve, když indukci získány byly jisté pravdy, aby se z nich bezpečně dedukovati mohlo. A tou cestou dospěla až k těm výskám závratným, že bezpečně vypočítává skutečný objem a váhu drobných atomů, předpovídá jsoucnost' neznámých kovův, určuje jejich hustotu, atomovou váhu, sloučeniny i fyzikální vlastnosti těchto sloučenin předpověděných, řeší důmyslně vzájemnou vazbu a polohu atomů v nejsložitějších sloučeninách ústrojných, a sloučeniny ty z prvků staví a buduje. A jsou-li kde neshody, jako že jsou, mezi teoretiky jednotlivými, řeší neshody tyto čas a trpělivé pozorování další. Dnes není v lučbě vášnivých hádek, jaké mezi sebou měli alchymikové, prouče se o podstatě jednotlivých látek, o tajemném smyslu chemických značek, o

posvátném čísle, jimž počet kovů jest obmezen atd. Nýbrž má-li mluvíti o tom, co přestupuje hranice nynějšího poznání jejího, nynější nauka lučební činí tak velmi zdrženlivě. Uznávajíc své atomy za něco, čemu ve skutečnosti něco odpovídati musí, jest si toho úplně vědoma, že krásná, naprosto spolehlivá nynější theorie atomistický, bez níž by věda její okamžitě vědou býti přestala, jest pouze nutná, nezbytná doba nynějšího našeho nazírání na pochody lučevní.

Myslím, že týž jest rozdíl mezi filosofií starší, deduktivní, a mezi nynějším induktivním směrem myslitelův anglických. Jako alchymie, tak také starší filosofie nejprve o to pečovala, vystihnouti podstatu čili princip všehomíra, načež z podstaty té, získané vnitřním názorem, odvozovala nejen zákony života duševního a mravního, nýbrž i zákony přírody veškeré a vztah její ku příčině poslední. Schopenhauer na př. praví: „Vůle jest podstatou všeho jednotlivého. Ona se stělesňuje v rozličných podobách a rozličnou silou. Jako na př. zuby, požírák a roura zažívací jsou stělesněným hladem, tak také poznání čili rozum atd.“

Přirovnání toto ještě i dále vésti se dá. Jako alchymisté, tak i filosofové tito vnitřní nedostatek zakrývali tajemnou, nesrozumitelnou řečí, a to tak velice, že Hegel, ačkoliv do tisíců měl přívrženců mezi lidmi určenými, přece o sobě prý řekl: „Jen jediný mi porozuměl, a ten mi ještě nerozuměl.“. A při tom s pohrdáním pohlíželi na ty, kteří trpělivě a pracně přírodní úkazy samy pozorovali. Tak praví Hegelovec: „Výzvědy, pokusy, matení a hádání, temné komory a rozličné látky v nich nastrádané, toho všeho dosáhneš rozumem, ale jednoty zvuků, souzvuku nebeského, z tisícerych rozmanitostí znějícího, nedosáhneš, nedožiješ se. Tito a tací lidé nestanuli nikdy na svatém Sinai, aby shlédli zaslíbenou člověčenstvu zemi věčné pravdy atd.“

Proto přivedli filosofové tito filosofii k nevážnosti právě tak, jako alchymické svou více než tisíciletou práci. Nynější zpytatelé jsou nuceni mluvíti o obojích stejně slovy Newtonovými: „Oni nic nevykonali, a přece mluví, jako by věděli všecko, jako byli objasnili všecko, vyjma snad pouze to, k čemu je třeba jednotvárného, namáhavého pozorování a vypočítávání. Bídni počtáři, kteří pravdy objevují, je rozvinují a dokazují, musí se spokojovati s tím, že se na ně patří jako na obmezence.“.

Byli to zvláště myslitelé angličtí, kteří záhy přijali metodu induktivního zkoumání i pro vědy duševní a není proto náhodou, že filofofie anglická právě za nynějšího rozkvětu věd přírodních vždy větší vážnosti nabývá. Za doklad stačí uvést jen svědectví, jež vydal slavný

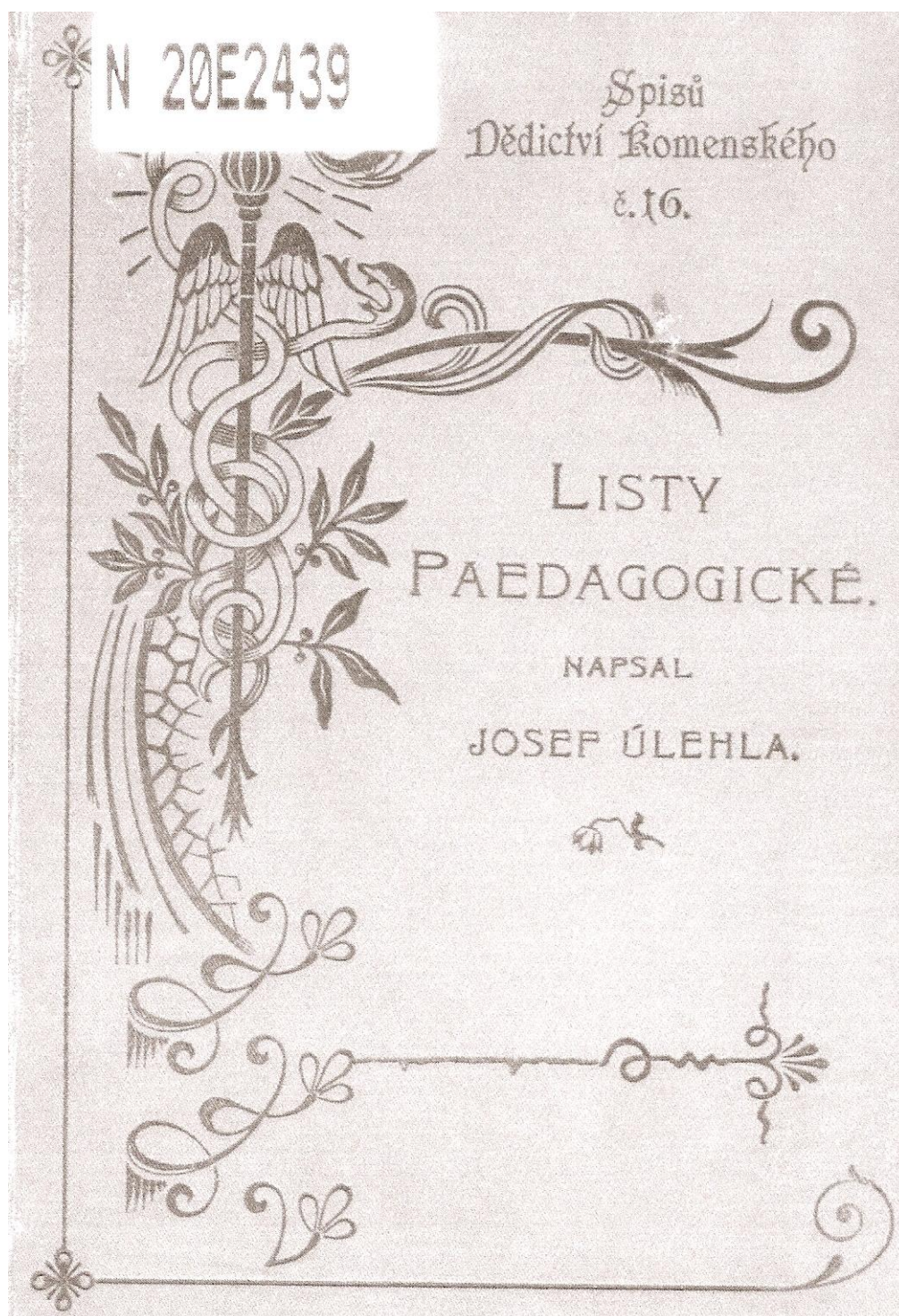
lučebník německý Justus Liebig o Millově logice, a dále nauka o příčinném pokračujícím rozvoji života pozemského, která nejen v Anglii, ale i na pevnině neobmezeného uznání nabyla. Z toho však také patrno, že v Anglii není škol filosofických, které by se na vzájem vášnivě přely. Nýbrž zpytatelé tamnější, ať fysikové, ať biologové či sociologové, patří jediné škole filosofické, t. škole bádání induktivního. A stojíce na podstatě nynějších věd přírodních, uznávají vesměs zákon o zachování síly, leč uznávají lo jen jako nezbytnou dobu nynějšího nazírání na dění přírodní, bez níž by veškeré nynější vědy přírodní ihned přesaly býti vědami, jak výše praveno o poměru teorie atomové k lučební praxi.

Avšak tím jsem plnou váhu spisu toho ještě nepoznačili. On založen jest na nauce o příčinném pokračujícím rozvoji čili na zákonu o zachování síly.

O nauce této mnozí mají za to, že z ní důsledně plyne mravouka naprostého, nepodmíněného sobectví. To ovšem není pravda. Mravouka egoistická, či raději, mravouka naprostého práva silnějšího proti slabšímu, mívala horlivé zastánce theoretické i praktické dávno před tím, než nauka evoluční se stala v Anglii vědeckým skutkem. Slovatný myslitel anglický, opíraje se o nauku tuto, mezi jejíž původce na předním místě patří sám, dospívá však k důsledkům docela jiným: on z pravd, jež indukci byly zjednány, vyvozuje a odůvodňuje zásady mravouky křesťanské, a v tom leží za pohnutých dob našich největší pro naše vychovatele cena spisu tohoto.

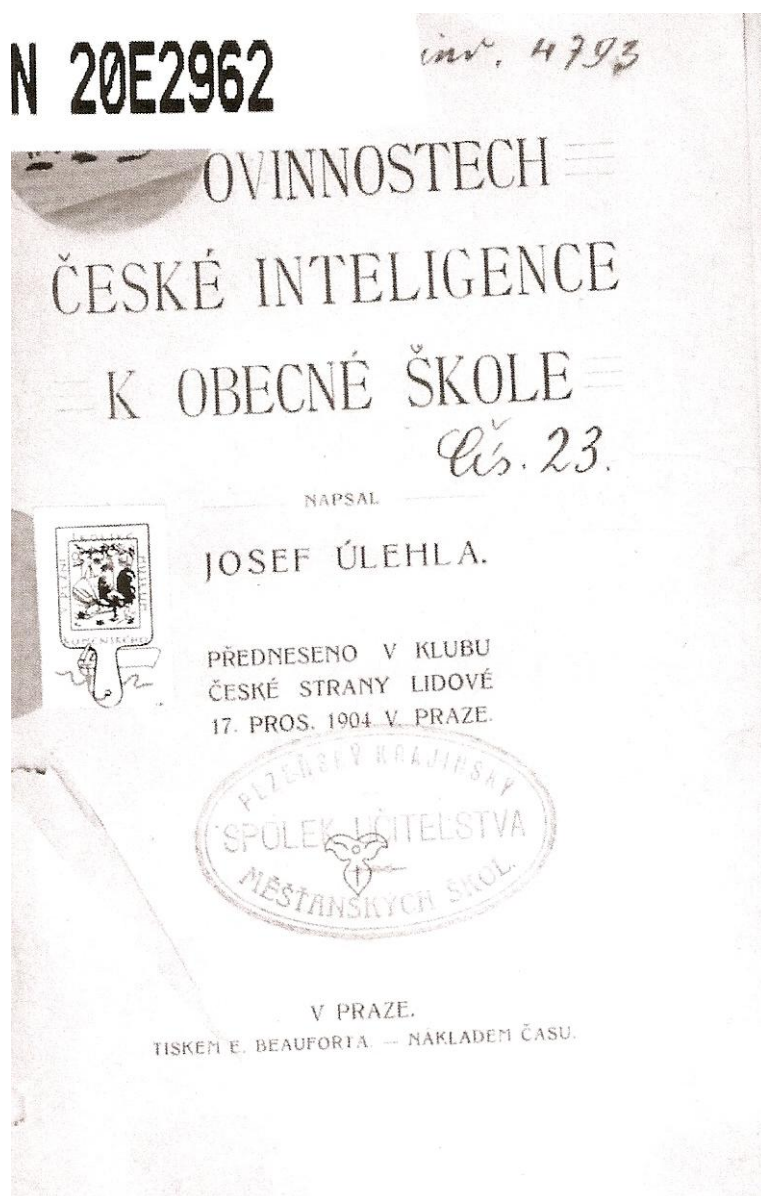
Josef Úlehla (Úlehla, 1895, str. 235, 236, 237.)

Příloha č. 3.: Kniha Listy pedagogické od Josefa Úlehly.

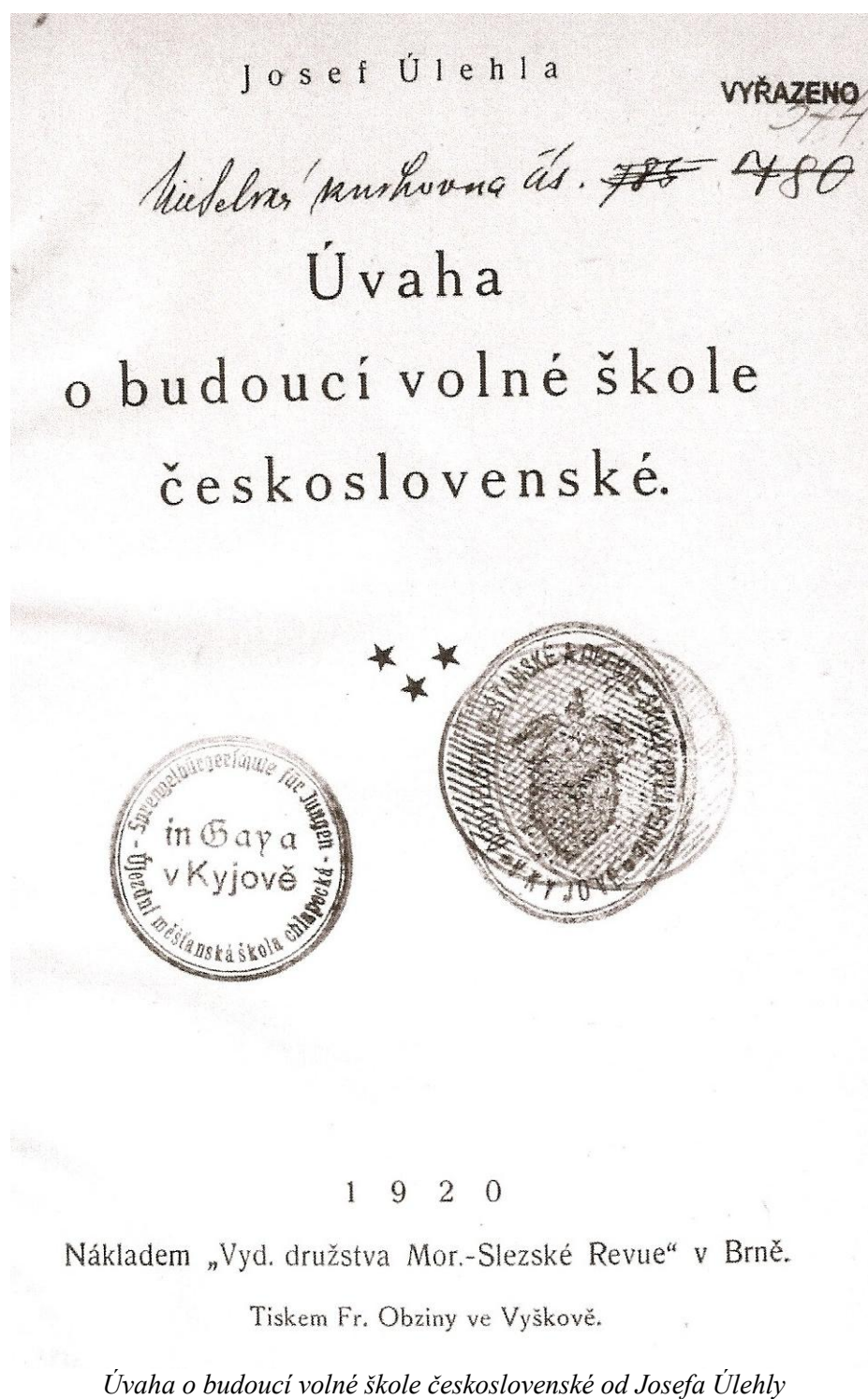
Kniha Listy pedagogické od Josefa Úlehly

Příloha č. 4.: Spis O povinnostech české inteligence k obecné škole od Josefa Úlehly.

Spis O povinnostech české inteligence k obecné škole od Josefa Úlehly

Příloha č. 5.: Úvaha o budoucí volné škole československé od Josefa Úlehly.

Příloha č. 6.: Několik listů Josefa Úlehly: Početní hádanky.

V.

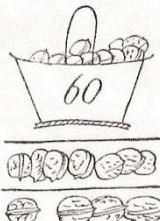
K listům připojujeme několik hádanek Úlehlových, vzniklých z jeho lásky k matematice. Byly původně určeny pro kalendář, ale pro tento účel byly upraveny příliš těžkými. At tedy pobaví naše čtenáře!

POČETNÍ HÁDANKY

Vím, že se mnohý z laskavých čtenářů mrzeti bude, proč takové věci dáváme do kalendáře. Ale kdosi se snad přece najde, který rád si takovou hádanku přečte, rád se nad ní zamyslí a také se potěší, když některou z nich uhodne. Ničím se tak pěkně rozum nebrousí, jako podobnými hádankami početními. Je třeba sebrati na ně všecnek rozum, pěkně přemýšlet, uvažovati a počítati. Jestli se laskavému čtenáři podaří některou z těch hádanek rozluštit, bude mít z toho velikou radost, a jistě se dá také do ostatních. Vzadu podáváme rozřešení každého úkolu, ale prosíme čtenáře, aby se tam neřval, dokud sám hádanky nerozluští. Pokazil by si leda radost.

1.

Otec rozdělil kopu ořechů mezi své tři synky: Jaroslava, Ladislava a Liboslava, ale tak, že dal Jaroslavovi o 7 ořechů víc než Ladislavovi, a tomu zas o 4 ořechy víc než Liboslavovi. Kolik ořechů dostal každý synek?

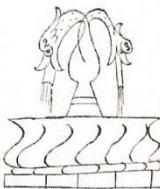

2.

Václav měl čtyřikrát tolik ořechů co bratr jeho Boleslav. Když otec nato přidal každému po půl kopě ořechů, měl Václav už jen dvakrát tolik ořechů co Boleslav. Kolik ořechů měl zprvu Václav a kolik Boleslav?

3.

V jednom městě mají starou kašnu. Do kašny teče voda dvěma rourama. První rourou naplní se kašna za 3 hodiny, druhou rourou za 2 hodiny. Poteče-li voda oběma rourama, kdy bude kašna plná vody?

4.

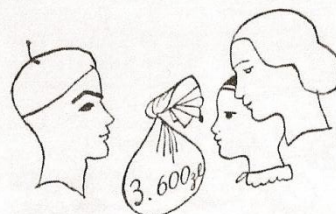
Pět chasníků trochu podnapilých šlo po silnici z města. Na cestě potkali pasáka pasoucího vepře. „Kolik máš, chlapče, prasat ve stádě?“ osopili se na chlapce. „Kdybych jich měl ještě jednou tolik a půl tolik a vás pět k tomu, byla by jich kopa,“ řekl na to chlapec. Kolik prasat bylo ve stádě?

5.

Hospodář měl 8 koní. Měl vypočteno, že má pro ně sena na 3 měsíce. Než za týden mu nastala náhlá práce polní. Aby jí postačil, vypůjčil si 6 koní na 14 dní. Když měl po práci, vrátil vypůjčené koně a mimo to prodal ještě svoje dva koně. Na jak dlouho vystačil se senem?

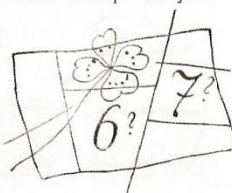
6.

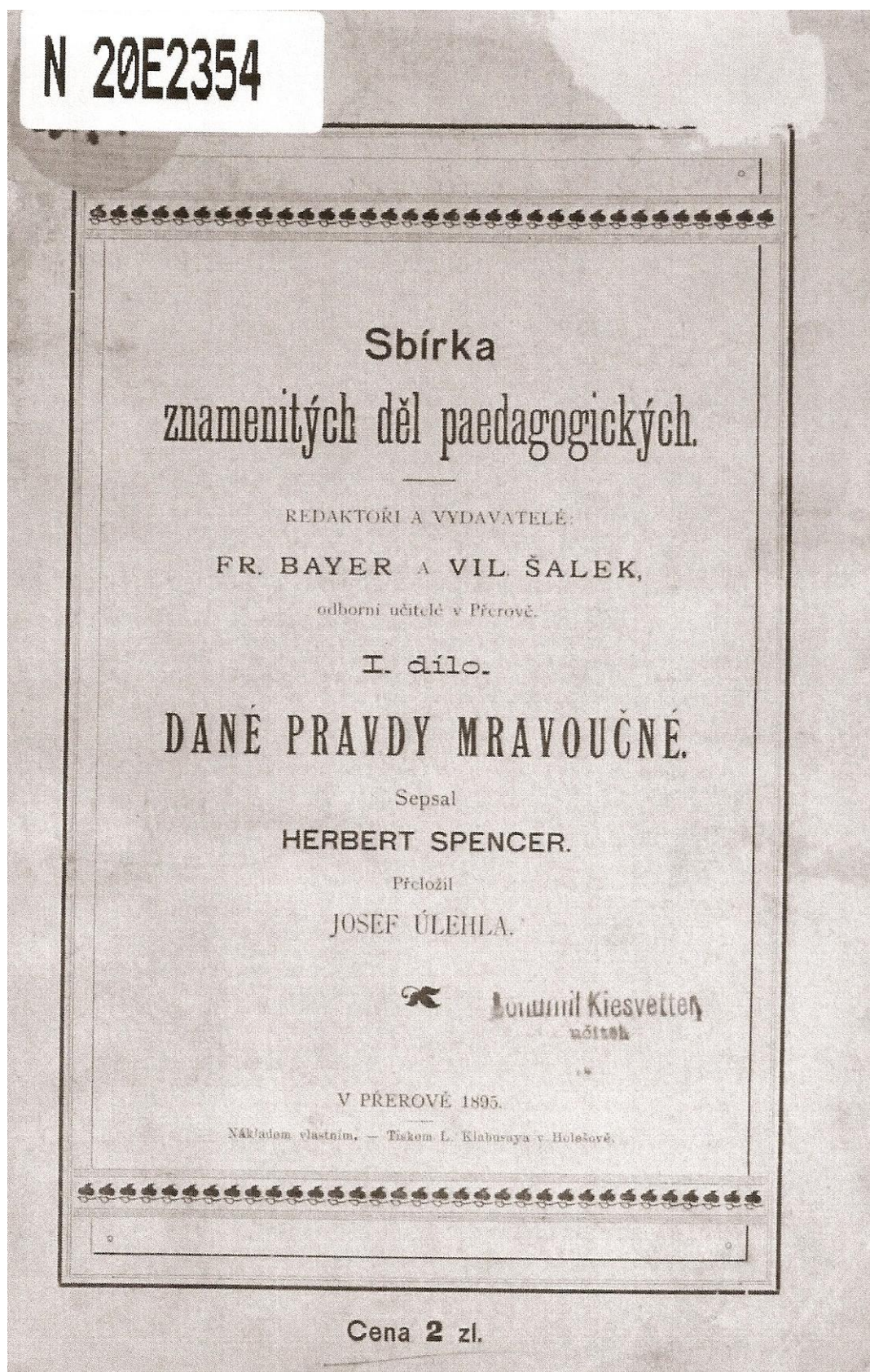
Otec měl syna, dceru a schovanku. Mezi ně rozdělil svoje jmění 3600 zl. tak, že dal dceři třikrát víc než synovi, a synovi dvakrát víc než schovance. Kolik dostal syn, kolik dcera a kolik schovanka?

7.

Několik občanů chtělo si koupiti los. Jestli dali po 6 zlatých, chybovalo jim na los ještě 16 zlatých; jestli dali po 7 zlatých, nadbývaly jim 4 zlaté. Zač byl los a kolik bylo těch občanů?

Příloha č. 7.: Dané pravdy mravoučné od Herberta Spencera. Přeložil Josef Úlehla.

Dané pravdy mravoučné od Herberta Spencera. Přeložil Josef Úlehla

Příloha č. 8.: Objasnění pseudonymů v časopisu Volná škola

U některých pseudonymů je uvedeno více jmen, protože daný pseudonym používalo více autorů. Ty jsou pak vyříděny podle svého data narození.

Anonymus	Bedlavý Pavol (1847 – 1910), Koldinský Alois (1857 – 1934) Kvapil František (1855 – 1925), Sládek Josef Václav (1845 – 1912), Vejvara (1869 – 1946).
Argus	Kohna Jindřich (1874 – 1935), Malý Pavel František (1882 – 1952), Pšorn Viktorin (1870 – 1938), Rumann Ján (1876 – 1925), Štefánek Anton (1877 – 1964), Trúchly Andrej (1841 – 1916).
B. V.	Václavek Bedřich (1897 – 1943)
Bodlák. V.	Myslík Julius (1877 – 1938)
Č. A.	-
Č.	Čapek Josef (1887 – 1945), Čapek Karel (1890 – 1938), Čech Svatopluk (1846 – 1908), Elgart Karel (1874 – 1929), Macek Antonín (1872 – 1923), Masaryk Tomáš (1850 – 1937).
Čin	-
Čka	Červenka Vincenc (1877 – 1942)
Ego	Emler Jan (1877 – 1951), Kupčoková Marienka (1879 – 1941), Neuman Kostka Stanislav (1875 – 1947), Opolský Jan (1875 – 1942), Pavlíček Antonín (1838 – 1909), Zamazal Antonín (1874 – 1943).
Gracchus	-
Grigorjev A.	Melichar Alois (1841 – 1907)
Hilar Karel H.	Bakule Karel (1861 – 1941)
Horecký Dr.	Všetečka Jakub (1850 – 1931)
Ch	
Ignota	Viková Božena (1862 – 1934)
Ignotus	Hodža Milan (1878 – 1944), Táborský František (1858 – 1940).
J. B. H.	-
Jordán V.	Mádl Karel Boromejský (1859 – 1932)
Kalán Petr L.	Pelant Karel (1874 – 1925)
K - k	Karásek Josef (1868 – 1916), Klátík Ferdinand (1895 – 1944), Kupčok Samuel (1850 – 1914).
Longinus	Dittrich Arnošt (1878 – 1959)
Machar J. S.	Machar Jan Svatopluk (1864 – 1942)
M.L.	Hašek Jaroslav (1883 – 1923), Hořicová Marie (1869 – 1931),
Nováková Lila B.	Hejmanová Ludmila (1886 – 1974)

Orsa	Svoboda Antonín (1861 – 1924)
Progressista	Stuhlík Jaroslav (1890 – 1967)
Promyk	Sedláček Hanuš (1871 – 1950)
Rromyk H.	Sedláček Hanuš (1871 – 1950)
Přemysl J. V.	Slepánek Čeněk (1878 – 1944)
Starý známý	Pospíšil Konrád (1859 – 1910)
Stejskal J.V.	Stejskal Jaroslav (1878 - ???)
Sula Pavel	Sulík Josef (1882 – 1975)
Š. J.	Janšák Štefan (1886 – 1972), Jež Štěpán (1885 – 1936).
Vojben	Beneš Vojtěch (1878 – 1951)
X. Y.	Podlaha Antonín (1865 – 1932), Roy Vladimír (1885 – 1936)
Zachar	Mužík František (1861 – 1927)

Příloha č. 9: Obsahy časopisu Volná škola 1905 - 1912

Seznamy článků dle autorů

Ročník I. 1905-1906

Redaktor: Svetožár Úlehla

Vydavatel: Družstva knihtiskárny v Zábřehu

Autor	Téma
Alfieri Vittorio	Pacifism a škola
Bodla	Praha proti učitelstvu venkovskému
Bonnier Eugène	Volné Listy z Francie I.,II.,III.,V., IV.,V.,VI.
Čepel H.	Učitelstvo pražské proti žadatelům z venkova Čes. Učitele a p. V. Rašínovi I., II.
Drtina Dr. F.	Jednota Komenského
E.Š.	Něco o pražském školství
Grigar	Náboženské přesvědčení učitelstva
Grigorjev A.	Filosof-umělec a bojovník Kam s děvčetem Jubilea a naše škola
Hilar Karel H.	Morálka dneška
Hladký V.	Modlitba ve škole Rodina a škola
Horský T.	Školní a lidová galerie umělecká v Kyšperku
J. J. H.	Dopis z Ruska: Boj s byrokraty za svobodu školy a učitelstva Všeučitelský spolek na Rusi O nedostacích středních ruských škol
Chistensen Dalsgaard	O tělesném trestu
Ch.	Národní škola v nebezpečí zklerikalizování
Jež. G.	Positivismus a úkoly učitelstva
Kádner Otakar	Volná škola – střední
Khun J. F.	Pražská mezinárodní centrála inform. o pedag. Literatuře
Krejčí J.V.	Proti náboženské výchově
Kubis Ad.	Odstraňte balvany!
Laube V.	Bezvyznání učitelovo
Merta Fr.	Pedagogické poznámky k dnešním bouřím
Pernerstorfer R.	Národní škola
Pliška Fr.	Obecná školství v Norvéžsku
Polesný K. Dr.	Výchova k míru
Pospíšil Konrád	Svaz pokrokového učitelstva a přátel školství Passivní resistance na drahách a naše školství Jednota Komenského
Přemysl J.V.	Klerikalism ve školství chorvatsko-slavonském
Redakce	Proti reakci

Stejskal J.V.	Dělnictvo a škola
Sula	Kázeň
Tolstoj L.N.	Jak se vyučuje náboženství (zkonfiskováno)
Vo Ai	XIV. Všeobecný kongres mírový (v roce 1905)
Zachar	Iniciativa činu
	Nový řád školní a vyučovací
Žižka R.	Změna zemského zákona o zakládání, udržování a návštěvě veřejných obecných škol na Moravě ve smyslu pokroku a v národním ohledu
	Proti klerikálnímu usilování o školství
	Příští ministr vyučování Bobržynki
	Protizákonná ustanovení řádu školního a vyučovacího
X.Y.	Středoškolská profesori a volná škola

Ročník II. 1906-1907

Redaktor: Karel Pelant

Vydavatel: Královské Vinohrady, Knihotiskárna Dyk a Ryba v Praze-Vršovicích

Autor	Téma
	Studenstvo české proti theologické fakultě
...	Česká veřejnosti (Provolání Jednoty Komenského)
...	Na vysvětlenou (Polemika s Přehledem)
Alferi Viktor (VO AI)	Pacifism a škola
Bartoška Kříž Dr.	Kříž ve škole (zabaveno)
Beneš Eduard	Ve francouzské škole
Bonnier Eugène	Volné Listy z Francie
Čin	Usnesení místní školní rady v Tišnově proti návštěvě kostela
Dufka Vojtěch	Nové čítanky a interkonfesijní ráz školy obecné
Ego	mlčet a učit!
Ego	Mravní účinky náboženství ve škole
F.J.	Lišky doupata mají
Guyau Jan Maria	Náboženství a nenáboženství u dítěte
	Výchova státní
Hladký V.	Obrázky našich dětí
Hrubý St.	Dodatek ku článku O nábož. přesvědčení studenta
J.M.	Poměr školské intelligence ku social. proletariátu
Jeden	Učitelstvo a bezkonfesijnost
Kádner Otakar Dr.	Zapadlá čítanka
Kalán Petr L.	Vyšší vzdělání učitelů a jednotné školství
	Vyražená zbraň

Kiesveter Vrat	Divadlo malých – předpravou ke škole
Kunte Ladislav	Demokracie a Volná škola
ML.	Dítě v kostele
Paník Prav.	Středoškolské poměry moravské
Pelant Karel	Nový nepřítel církve ve škole
	Valašské dítě
	Školní lékaři
Progressista	O nábož. přesvědčení studentstva středoškolského
Redakce	Co chceme
	Hlídka středoškolská
	K volbám
	Zápas volební – zápasem o volné školství
	Více světla
	Snahy a cíle volné školy
	Prachárna do voleb a po nich
Středa Michal	Školní řád pro děti a falešní proroci
Sula Pavel	Varhaník, kantor, učitel
Šimanovský Fr.	Učitel na Moravě Morálka ve škole
	„Moderní“ duch nových čítanek
Úlehla Josef	Aby byl pokoj!
Zola Emil	Volná škola

Ročník III. 1907-1908

Redaktor: Karel Pelant, Dr. Th. Bartošek

Vydavatel: Královské Vinohrady, Knihtiskárna Dyk a Ryba v Praze-Vršovicích

Autor	Téma
	Boj za svobodu školy a učitelstva proti soustavnému úsilí reakcionářů
	Kamenem na Haechla
	Manifestace učitelstva i občanstva všech vrstev
	Náš zemský sněm
	Pečujte o malé i velké!
	Po kongresu
	Poměry v budějovické Matici Školské
	Pozor! Na stráž!
	Přátelé!
	Světový kongres Volné Myšlenky v Praze
	Školní inspektoři
	Vyzvání generální rady Volné Myšlenky svobodně myslícím lidem všech národů
	Z přednáškové cesty redaktora Karla Pelanta v Severní Americe
Abrahamovicz J.	Slovo ku konci roku

Bartošek Dr. Th.	Klerikální útok na svobodu vysokých škol
	Kříž ve škole
Beneš Eduard	Boj o světskou školu v Anglii
	Demokratism a škola
	Lidové vzdělání v Belgii
Bonnier Eugéne	Volné listy z Francie
Buisson Ferd. Prof.	Jest možno založiti lidovou morálku pouze na rozumu?
Gerda	Volná škola a naše učitelky
Guyau Jan M.	Náboženství ve Volné škole
Hladký V.	Pověry našich dětí
	Učitel v hodinách dějepisu
	Menšinové školství v Podrudohoří
Hlavatý J.J.	Z paměti českoruského učitele
Inultus	Naše gymnasium
J.B.	Dědictví Maličkých
Jarkovský F.	Vyměňujme své děti
Bartošek JuDr. Th., Dušek Cyril JuC., Kunte Ladislav	Jeho Excellenci panu Karlu hraběti Coudenhovovi, c.k. místodržiteli českému
Kalandra Břetislav Dr.	Kulturní politika Volné Myšlenky
Lábl Václav	Lišky doupata mají...
Letreli S.	Škola pod širým nebem
Lipan J.	Výchova ku lži a pokrytectví
Longinus	Středoškolská anketa ve Vídni
ML.	Dítě v kostele
Müller Josef	Jak se u nás jedná s učiteli
Myslík Julius	O zábavách
Orsa	Náboženství a motlitba
Pelant Karel	Vysvětlete lidem, co je to klerikalism
	Otcové Volné Myšlenky
Pensuer	Psychologická stránka náboženství
Píla Karel Prof.	Profesoři v záloze
Porkánský J.	Školy pomocné
Pospíšil Konrád	Předurčení a samospasitelnost – ve školství
	Dvě glossy o umění ve škole a v náboženství
Pražák	Nenáboženství dětí
Promyk H.	Klerikální typy
S-CZ-K	Kněz – vychovatel pohlavní morálky
Student	Pokročte k reformě střední školy
Sychravová Anna	Soukromá četba dětí
Šimanovský Fr.	Učitelští obojživelníci
	Učitelé – literáti
Tuček Karel V.	Volná škola
	Ujařmená Slovenie
	Ženská otázka a ženská výchova
Vejnar Pavel Dr., lázeňský lékař	O theologickou fakultu
Veselý Frant MuDr.	Jak a kdy učit děti náboženství

VO AI	Pacifism a škola
-------	------------------

Ročník IV. 1908-1909

Redaktor: Dr. Th. Bartošek

Vydavatel: Julius Myslík, Knihťiskárna Dyk a Ryba, Praha Vrřovice

Autor	Téma
	Uspořádejme roku 1915 v Praze kulturně školskou výstavu
	Mimo školní kázeň
Alferi H.	Princip nacionalismu a internacionalismu ve východě
Babor	K sjezdu slovenského učitelstva v Praze ve dnech 9. až 14. Srpna 1908
Bartošek Dr. Th.	Náboženství ve Volné škole
	Škola křesťanská a škola volná
	Kdo vydržíuje církevní semináře
Batěk A. Dr.	Kterak uplatňovati školou hnutí abstinentní
Beneš Eduard Dr.	Školské reformy ve Francii
	Školské reformy ve Francii III., IV.
Bonnier Eugéne	Volné listy z Francie
Borovanský Vlad.	Pohodinická výchova
Dr. Horecký	Reforma našich středních ústavů
Ego	Přísaha ve škole
Ekr.	K boji severočeských menšin
Elhota Vojt.	Návrh reformování výchovy v rodině
	Odkud přišel bratříček?
F. J.	Konference učitelská na školách dvojtřídniých
Feri A. L.	Hnutí mírové
Grigorjev A.	Žák a učitel
Heaford William	„Escuela Moderna“ a její metody (přeložil Fr. Mařtera)
Hladký V.	V boj o školu
	Menšinové školství v Podrudohoří
	Učitel a inspektor
Hora M. Dr.	Za svobodu bezkonfesních dětí
	Pomohou klerikálům mužské učitelské ústavy?
Horecký Dr.	Reforma zkoušek maturitních
	O schůzích rodičů s učiteli
	Dotazníková akce pořádaná Ústředním spolkem českých profesorů v příčině reformy střední školy
	Je náboženský cit vrozen?
Jordán V.	Peněžité sbírky mezi školní mládeží
	Lidé čeští, pozor!

	Dětské přání
	Nové informatorium
Kádner Otakar Dr.	Nové typy středních škol rakouských
Karlovarský V.	Školské ideály klerikálů
Klimt A.	Volná škola a náboženství
	Pedagogické názory prof. Dr. Františka Krejčího
Krajský M.	Ad maiorem dei gloriam
	Náboženské vědomí dětí
	Děti harfeníci
Lada M. J.	Otcům i dětem
	Případ inspektora Libického
	Případ vídeňské „Freil Schule“
Ledeč	Vyučování náboženství židovskému
Moelkenboer H.	Aforismy o národní škole a duchu válečnickém
Nováková Lila B.	Nechte maličkých
	Rozšíříme si obzor!
	Úsilí o školu konfesijní
Pelant K.	Dítě ubijcem dětí
	K reformě česko-amerického školství
Pergler Karel	Americké vysoké školy ve službách reakce
Pokladník	Záložny Raiffeisenovy a pokrokové učitelstvo
	O vyšším vzdělání učitelstva
Pospíšil K.	Známky z mravů a z pilnosti na zprávách a vysvědčeních
Promyk	Knižnice pro mládež
Schopenhauer A.	O výchově
Spelt Vil.	Letošní reformy středoškolské
Sula	Lidovýchovné sdružení na Kutnohorsku
Š.	Náboženství prostředkem výchovným
Šimanovský Fr.	Ze „zlatého“ věku našeho školství
	Volná škola východiskem volnosti lidské
	Klerikalismus v ženské výchově
	Správa školy a svoboda školství (o sjezdu učitelském dne 10. srpna 1908)
	Pátá zemská konference učitelská
	Známka z náboženství na zprávě školní a na vysvědčení školním není nutnou!
	Rakouské zákony a případ učitelky Kadeřábkové
	Zoufalý západ o českou školu
	Česká čítanka. Její úkol ve škole národní
	Čítanka
	Česká čítanka: Čítanka pro českou svobodomyšlnou školu americkou

Redaktor: Dr. Th. Frant. Loskot

Vydavatel: Julius Myslík, Knih tiskárna Dyk a Ryba, Praha - Vršovice

Autor	Téma
	Církev a škola ve Francii
	Ferrerův ideál (přel. Fr. Maštera)
	Haufeho „systém přirozené výchovy“
	K otázce nuceného křtu dítek
	Memorandum, podané neklerikálním českým poslancům na říšské radě
	Náboženská cvičení školních dítek
	Pk. F. Protekci v ruce klerikálův
	Slavné Ústřední Jednotě českých lékařů
	Veleslavná c.k. zemská školní rada v Praze
	Veleslavná c.k. zemská zdravotní rada v Praze
	Závěť Ferrerova
	Z Ferrerovy Školy moderní
Anonymus	Bez názvu
	Nábožensko-mravní výchova na středních školách a šlapání měchů
Antipod	Moderní pedagogika a učitel budoucnosti
Argus	Volná Myšlenka a střední škola
B. V.	Duševní schopnost
Babor	Jubileum školského zákona
Bodlák V.	Vliv obřadů, zvláště zpovědi, na dítě
Börner V.	Morální vyučování ve Francii
Božek Karel	Velebný vykladač českých dějin
Č.A.	O školách pomocných
Edgar Emil	Rodinný dům
	Aforismy o dětech a hračkách
Ferrer Fr.	Z řeči Dra Romea Manzoniho
	Obrod školy (přel. Fr. Maštera)
Gamond Gatti de	Jak získati ženy pro Volnou Myšlenku
Jordán V.	Jest náboženský cit vrozen?
	Smrt a dítě
	V prvních měsících
K.	Ozdravění výchovy školské
K.-k.	Přetěžování žactva v našich školách
Kadeřábková Zdeňka	Škola porobená a škola volná
	Úlevy
Kádner Otakar Dr.	Škola a idea národnostní
	Křesťanská mravouka do škol?
Kudela J.	O slezském školství a učitelstvu
Lada M.J.	Články pro děti
Ledeč	K psychologii maličkých
Loskot Frant. ThDr.	Chceme školu opravdu českou

Machar J. S.	Na cestu životem
Moravský Luděk	Paulsenův návrh na reformu školství
	Volná škola a náboženství
	Cíl výchovy a výdělečná práce dětí
	O vyšším vzdělání učitelstva
	Dívčí vzdělání a klerikalismus
	Masarykovy názory pedagogické
Nespokojenec	Výroční zpráva c. k. zemské školní rady
Nevole J.	Francois Rabelais
	Nové nebezpečí
Orlický R. M.	Žena učitelova
Pelant Karel	Základy blahobytu
Pilecký Miroslav	V boji s tmou
Pražák Frant.	Nové učebné plány pro školy měšťanské
	Vládní reformy ve školství
Sp. J. Dr.	Kapitolka o dívčím vzdělání
Starý známý	Signály reakce
Stránská Olga	V církvích či mimo církve?
Stuchlík Jar.	Jednotné školství a Paulsenův návrh
Tuček Karel V.	V jubilejním roce rakouského říšského zákona školského
	Klerikalismus a české školství
Vlna Jiří	Co mohlo být v otázce pohlavní výchovy vykonáno

Ročník VI. 1910-1911

Redaktor: Th. Dr. František Loskot

Vydavatel: Julius Myslík, Knihhtiskárna Dyk a Ryba, Praha - Vršovice

Autor	Téma
	Dítky bez vyznání a náboženská cvičení
	Moderní škola
	Nucené náboženské vyučování v Prusku
	Pracovat či nepracovat?
	Pro vyučování mravní
Anonymus	Dva dopisy o střední škole
	K poslední reformě střední školy
	Obtížné reformy středoškolské
	Pohled do dílny lidskostí a leccos ještě jiného
Antipod	Filosofické vzdělání učitele
B. V.	Za Konrádem Pospíšilem
Bahr Herrmann	Volná škola
Breindl V.	Dějiny a význam prvoplození
Č.	Poznámky ke koedukaci

Č. A.	Škola Sebastiena Faura v Rambouilletu
Čka	Dnešní učitelské ústavy
	Mladý učitel
	Žáci mimo školu
Dolenský Ant.	Renaissanční umění a církev
Edgar Emil	Slovenské školství
Hrubý St.	Vychovatelské názory Zolovy
Ig.	Nervově a duševně choré dítě ve škole
Ignota	Ke kořenům!
	V internátě
	Výchova člověka zápasníka
Lada M. J.	O vesmíru (článek pro děti)
Lavička J.	Některé Rousseauovy myšlenky o vychovatelství
	Čítanka pro děti volných myslitelů
Moravský Luděk	Masarykovy názory pedagogické
Nevole Jar.	Náboženství v dějepisných učebnicích
Pelant Karel	Vyučování morálce ve Spojených státech
Pražák Frant.	Májová kapitola učitelstvu
	Opatrovny a školy mateřské
	Tolstoj a dnešní škola
	Inspektoři škol národních
Sp. O.	Motu proprio a obecná škola
Š. J.	Učitel evangelík
Veselý František MUDr.	O snadném názorném vyučování
Vespero J. B.	Pestalozzi
Vlářský Kazimír	Klerikalism ve školství

Ročník VII. 1911-1912

Redaktor: PH. a TH. DR. František Loskot

Vydavatel: Josef Růžička, Dělnické tiskárny v Praze

Autor	Téma
	Dítky bezkonfesní a nucení jich k náboženskému vyučování školnímu
	Mezinárodní kongres V. M. v Mnichově
	Neutrální školy
	Po sedmi letech
Antipod	Daleká cesta
	Učitelské sebevzdělání
Dolenský Ant.	Umění ve výchově lidu
Fylax	Upřímnost žactva ve škole
Goblet d'Alviella	Dějiny vědy náboženské
Gracchus	Tresty ve škole

Hrubý St.	Upřímnost žactva ve škole
Ignotus	Úpadek konfesijní školy a mravnosti
	Konfesijní škola
Isidor	Středoškolské kapitoly
Kněž M.	Poznámky o politice
	K diskusi o „Psychologii“ prof. dra Fr. Krejšího
Lada M. J.	Péče o děti bezkonfesní
	Stvoření světa
	Pohřbívání jindy a nyní
	Říšský zákon o školách
Ledeč	Nemocné mládí
Loskotová A.	Kádnerovy „Dějiny pedagogiky“
Lucius Michel	Několik poznámek o filosofickém a sociálním dosahu teorie evoluční
Pražák	Hygiena domácnosti a školy
	Blahoslavení chudí duchem, neboť jejich jest království nebeské
	Profesor
	Drtina filosof, vychovatel, politi
	Morálka ve škole
	Škola praktická
Pritchard Catharina	Bezkonfesní školní výchova v Austrálii
Promyk H.	Úkoly školy
Rádl Em. Dr.	Profesor František Krejčí
Vachek Emil	Za zdraví lidu
Vespero J. B.	Za vyšším vzděláním učitelstva
	O vzdělání učitelstva v cizině
	Pedagogická neodvislost učitelů
	Hospodářské zabezpečení učitelstva
	Kritika psychologie
	Přetěžování paměti

Příloha č. 10.: Je fotodokumentace časopisu Volná škola na přiloženém CD.